

ПРАКТИКУМ ЗА ВЈЕЖБЕ ИЗ ПРЕДМЕТА

УРБАНА СТРУКТУРА И РЕКОНСТРУКЦИЈА

Од читања простора до пројектантске интервенције

аутор	Малина Чворо
наслов	<i>ПРАКТИКУМ ЗА ВЈЕЖБЕ ИЗ ПРЕДМЕТА УРБАНА СТРУКТУРА И РЕКОНСТРУКЦИЈА: Од читања простора до пројектантске интервенције</i>
издавач	Универзитет у Бањој Луци, Архитектонско-грађевинско-геодетски факултет Универзитета у Бањој Луци Бања Лука, Универзитетски град, Булевар војводе Петра Бојовића 1А
за издавача	Проф. др Радослав Гајанин, ректор Проф. др Саша Чворо, декан
рецензенти	Др Милица Милојевић, ванредни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет Др Невена Новаковић, ванредни професор, Универзитет у Бањој Луци, Архитектонско-грађевинско-геодетски факултет
лектура	Проф. др Мијана Кубурић Мацура
одлука	Одлуком Сената Универзитета у Бањој Луци бр. 02/04-3.1825-70/26, од 02.07.2026. године, прихваћен је приједлог Научно-наставног вијећа Архитектонско-грађевинско-геодетског факултета да Практикум за вјежбе из предмета Урбана структура и реконструкција буде објављен као универзитетска наставна литература.
прелом	Сара Каралић, дипл. инг. арх
насловна страна	Сара Каралић, дипл. инг. арх. – дизајн Борис Станковић, студент – илустрација
тираж	100 примјерака
штампа	Вилукс д.о.о., Бања Лука
мјесто издања	Бања Лука
година издања	2026.
ISBN	978-99997-45-38-3

САДРЖАЈ

• Предговор	7
1. УВОД	9
• О предмету урбана структура и реконструкција	10
• О практикуму	12
2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ПРЕДМЕТА	15
• Основне одреднице урбане структуре	16
• Простор града	18
• Положај градских структура и дистрибуција њихових елемената	20
• Величина у функцији димензионисања простора града	22
• Урбана морфологија	24
• Облик градских простора	26
• Функција градских простора	32
• Културни идентитет	38
• Одржива урбана трансформација	40
• Методологија урбане реконструкције	42
• Очување историјских цјелина и реконструкција у заштићеним подручјима	44
• Урбана реконструкција и проблеми континуитета	48
• Студије случаја – реконструкција у контексту потенцијала простора	50
3. СЕМЕСТРАЛНИ ЗАДАТАК	59
• Практична настава	60
• Задатак	62
• Структура вјежбања, подцјелине	64
• План наставе по седмицама	66
• Методологија, истраживачке методе и технике	68
4. ЛИТЕРАТУРА	91

ПРЕДГОВОР

Предмет обухвата систематско проучавање основних одредница урбане структуре града, са посебним освртом на њену морфологију, организацију и динамику развоја. Анализира се положај градских структура у ширем просторном контексту, као и дистрибуција њихових елемената у односу на природне услове, саобраћајне токове и друштвене потребе. Посебна пажња посвећује се питању величине и мјере као кључних параметара у димензионисању урбаног простора, те облику и типологији градских простора као носилаца урбаног идентитета.

У оквиру функционалне анализе, разматра се однос између намјене и физичке структуре града, с циљем разумијевања начина на који простор подржава различите облике урбаног живота. Кроз теоријски и практични рад студенти се упознају са методологијом урбане реконструкције, укључујући аналитичке поступке, дефинисање развојних сценарија и обликовање интервенција у постојећем ткиву.

Посебан сегмент предмета посвећен је културном идентитету као кључном фактору у процесима трансформације урбане структуре. Истражују се принципи очувања историјских цјелина, као и приступи реконструкцији и интерполацији у заштићеним подручјима, уз разматрање односа старог и новог, континуитета и промјене.

Кроз анализу студија конкретних случајева, студенти стичу увид у различите моделе урбане реконструкције и изазове који прате процес очувања и унапређења урбаног простора. На тај начин, предмет интегрише теоријска знања и практичне вјештине, оспособљавајући студенте за критичко промишљање и одговорно дјеловање у сложеном контексту савременог града.

ПОГЛАВЉЕ

1

УВОД

О ПРЕДМЕТУ УРБАНА СТРУКТУРА И РЕКОНСТРУКЦИЈА

Урбана структура и реконструкција изводи се као изборни предмет на студијском програму Архитектура – први циклус на Архитектонско-грађевинско-геодетском факултету Универзитета у Бањој Луци. Предмет се изводи у седмом семестру а фонд часова чине један час предавања и један час вјежби седмично. Предмет обухвата теоријску и практичну наставу које су конципиране тако да у међусобном садејству студентима омогућавају стицање предвиђене структуре знања и вјештина. У укупном оптерећењу студента овај предмет износи 3 ЕСПБ бода.

1_ Циљеви изучавања предмета

Упознавање студената са феноменом града заснива се на његовом морфогенетском сагледавању, у оквиру историјског континуитета настанка, развоја и трансформација кроз вријеме. Циљ предмета је да се кроз урбанистичко истраживање и пројектовање омогући ревитализација и квалитативно унапређење изграђеног простора. У том контексту, интервенције у простору обухватају различите приступе – од реконструкције, ремоделације, конзервације и рестаурације, до увођења нових урбаних структура, било кроз формирање нових цјелина или изградњу појединачних објеката.

2_ Исходи учења (стечена знања и вјештине)

Развијање вјештине урбанистичког пројектовања сложених просторних цјелина на задатој локацији у специфичном, већ изграђеном окружењу, обухвата цјеловит процес – од критичке урбанистичке анализе затеченог стања, преко дефинисања концепта, до израде идејног рјешења. Кроз овај процес студенти стичу способност да читају и интерпретирају простор у његовој морфолошкој, функционалној и социокултурној димензији, те да на основу уочених потенцијала и

ограничења формулишу адекватне пројектантске одговоре.

Очекује се да студенти развију и сљедеће компетенције: способност аналитичког и критичког мишљења у урбанистичком контексту; вјештину синтезе различитих просторних, програмских и друштвених захтјева у јединствен пројектантски концепт; примјену савремених метода и алата у урбанистичком пројектовању; способност визуелизације и графичке презентације идеја (кроз планове, дијаграме и моделе); као и вјештину јасног усменог презентовања пројектантских одлука. Додатно, студенти стичу способност тимског рада и интердисциплинарне сарадње, што је неопходно у савременој пракси.

3_ Садржај предмета

- Основне одреднице урбане структуре.
- Положај градских структура и дистрибуција њихових елемената.
- Величина у функцији димензионисања простора града.
- Облик градских простора.
- Функција градских простора. Однос функције и физичке структуре града.
- Методологија урбане реконструкције.
- Културни идентитет.
- Трансформација урбане структуре.
- Очување историјских цјелина и реконструкција у заштићеним цјелинама.
- Разматрање односа старог и новог.
- Урбана реконструкција и проблеми континуитета.
- Студије конкретног случаја.

4_ Методе наставе и савладавање градива

Настава се одвија у форми студио-пројекта са индивидуалним и групним консултацијама те отвореним дискусијама о пројектима. Предавања, вјежбе, консултације, теренски рад. Тежиште рада студената, обим и ниво разраде пројекта по задатим нивоима, може да варира у зависности од одабране теме истраживања, чиме се остварују посебни истраживачки резултати на нивоу индивидуалних пројекта. Рад на пројекту се може организовати у мањим групама или индивидуално у зависности од задатог полигона. Настава се у току семестра одвија у четири наставна блока у оквиру којих је рад усмерен ка истраживању, дефинисању концепта, разради урбанистичко-архитектонског рјешења и евалуацији постигнутих резултата. Семестрални задатак предаје се у штампаној и дигиталној форми. Графички прилози који на визуелно читљив и концизан начин објашњавају идеју аутора, штампају се у договореној размјери и форматирају на плакате димензије 60x60 cm. На финалној јавној усменој одбрани пројекта презентују се све фазе семестралног рада приказане графички и техникама по избору, у потребном броју прилога.

5_ Основна литература:

1. Ђокић, В., Град и градски трг, урбана морфологија. Архитектонски факултет у Београду, Београд, 2004.
2. Линч, К., Слика једног града. Грађевинска књига, Београд, 1974.

3. Максимовић, Б. Урбанизам, основи пројектовања градова. Грађевинска књига, Београд, 1957.

4. Ваништа – Лазаревић, Е., Обнова градова у новом миленијуму. Ц. М. Студио, Београд, 2003.

5. Prominski, M., Stokman, A., Stimberg, D., Voermanek, H., Zeller, S., River. Space. Design. Planning Strategies: Methods and Projects for Urban Rivers, BIRKHÄUSER, Barcelona: 2012.

6. Gausa, M. Y., Housing: New Alternatives: New Systems. Basel, Boston, Berlin: Birkhäuser; Barcelona: Actar 2002.

6_ Облици провјере знања и оцјењивање

Студенти се оцјењују кроз активност на настави, практичне вјежбе, пројектни елаборат, колоквијуме и завршни испит. Испит се полаже јавном одбраном елабората у испитном року. Оцјена рада студента врши се на основу општих и посебних критеријума. Општи критеријуми односе се на процјену достигнутог нивоа основних знања, вјештина и техника урбанистичког пројектовања, кроз вредновање остварених резултата у односу на полазишта постављена ближом дефиницијом задатка : квалитет успостављене релације са контекстом, квалитет структуре склопа и урбанистичко-архитектонско рјешење сегмента, карактеристичан амбијент или објекат. Посебни критеријуми односе се на примјењени начина рада, тежиште и обим рада, иновативност и јасноћу приказа .

О ПРАКТИКУМУ

Теоретска настава је конципирана тако да пружи основни теоријско-концептуални оквир за практичан рад студената на предмету и то кроз: презентовање и експликацију основних аспеката, принципа, метода, техника и алата за одрживу трансформацију мањих урбаних / или руралних/ цјелина и самостални рад студената усмјерен на истраживању добрих пракси, што би требало да буде полазна основа за формулисање рјешења које се тражи пројектним задатком.

Практичне вјежбе на предмету се реализују кроз семестрални пројекат који обухвата анализу постојећег урбаног ткива, дефинисање концепта и израду идејног рјешења урбане реконструкције одабране локације. Рад се одвија кроз фазе аналитичког истраживања, концептуализације, пројектовања и презентације, уз примјену различитих модела интервенције (реконструкција, ремоделација, нова изградња). Циљ практикума је развој способности интегралног урбанистичког мишљења и пројектовања у сложенем постојећем контексту.

Практикум се састоји од три цјелине, а конципиран је тако да је у првом дијелу објашњена структура предмета, циљеви и исходи учења, методе рада и облици провјере знања. Затим су обрађени основни појмови урбане структуре: врсте и положај градских структура у ширем просторном контексту, дистрибуција њихових елемената у односу на природне услове, саобраћајне токове и друштвене потребе. Облик и

типологија градских простора разматрају се у књизи као базични носиоци урбаног идентитета. Акценат урбаних процеса који се истражују је на процесу трансформације.

У трећем је поглављу, у складу са динамиком рада на вјежбама, објашњен је слијед корака који студента води кроз радне задатке: свеобухватна анализа локације, интерпретација и дефинисање концепта, урбана реконструкција — сценарији интервенције, урбанистичко рјешење (идејни пројекат), синтеза и презентација (графички прилози, планови, дијаграми, визуализације, текстуално образложење концепта и усмена презентација и одбрана). У овом су поглављу, након сваког корака, приказани и примјери студентских одговора на задатак из неколико претходних генерација студената.

Практикум за вјежбе има за циљ упознавање студената са основама и појмом урбане структуре у процесима реконструкције, која представља динамичан оквир унутар којег се редифинишу међусобни односи изграђених блокова, улица, објеката и слободних површина у граду. Посебан акценат ставља се на изучавање културног идентитета као кључног оквира за разумијевање начина кориштења урбаног простора, што омогућава студентима да у процесу пројектовања интегришу наслеђе, локалне обрасце живота и савремене потребе заједнице.

2

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ПРЕДМЕТА

ОСНОВНЕ ОДРЕДНИЦЕ УРБАНЕ СТРУКТУРЕ

Урбана структура представља комплексну мрежу међусобних односа између изграђених блокова, уличних матрица, појединачних објеката, отворених јавних простора и пејзажних елемената. Она није само збир физичких дијелова, већ систем у којем се прожимају изграђена средина и друштвени процеси. Урбана структура у процесима реконструкције представља динамичан оквир унутар којег се редифинишу међусобни односи изграђених блокова, улица, објеката и слободних површина. Она се не посматра као статичан скуп физичких параметара, већ као подлога за физичку и функционалну трансформацију застарјелог градског ткива. Изналажење ових релација кључно је за поновно успостављање равнотеже између изграђене средине и природног пејзажа, чиме се тежи хуманизацији простора.

Анализа урбане структуре подразумева проучавање хијерархију простора – од приватних дворишта до јавних простора – као и начина на који ти простори подстичу интеракцију, кретање и осећај припадности код грађана. У контексту урбане реконструкције, структура се не посматра као статична форма коју треба додатно изградити, већ као подлога за трансформацију која узима у обзир хумани аспект града, тежи еколошкој одрживости и унапређењу квалитета свакодневног живота. Кроз поновно оживљавање и редизајн отворених простора, урбана структура се адаптира савременим потребама, претварајући деградиране дијелове града у виталне, еколошки одрживе и социјално инклузивне средине. Реконструкција урбане структуре је, можемо рећи, процес „исцјељења” града којим се чува његов идентитет, али тако да се унапређују квалитет и услови живота и подстиче нова економска и друштвена активност.

Слика 01_Урбана структура Венеције - град острво;
Слика 02_Палманова ренесансни идеални град, Италија.

ПРОСТОР ГРАДА

Посебност неког мјеста можемо посматрати кроз ниво повезаности са карактеристикама изграђеног простора, његовим особеностима, те кроз ниво активности, односно сврхе тог простора. Обе групе карактеристика неопходно је интегрисано сагледати, јер се само тако испољава свеобухватан карактер одређене средине. Када градски простор посматрамо са архитектонског и урбанистичког становишта, можемо издвојити три најзначајније његове карактеристике:

- Физичка структура или изграђеност је основно својство сваког насеља, односно изграђеног простора. Физичка структура града не може се посматрати нити истраживати као посљедица било ког посебног аспекта урбаног живота – економских активности, социјалних односа, традиције, политике, технологије или природних фактора. Иако је физичка структура неодвојива од функције и не настаје сама ради себе, она представља највећи феномен изграђеног простора.
- Функција или садржај је карактеристика која се односи на активност или сврху као својство урбаног простора. Како задовољавање људских потреба представља узрок намјерних активности, физичка структура и њена функција су најзначајнији елементи изграђености неке средине. Она јесте лакше промјењива од физичке структуре, али представља једну од најзначајнијих карактеристика сваког простора.
- Поред физичке структуре и функције, које представљају главне карактеристике градских простора, културни идентитет се такође појављује као битна карактеристика, која кроз менталитет, традицију, темперамент и искуство одређене средине битно утиче на саму функцију и форму градског простора. Социо - културни услови који се јављају у некој средини, представљају основни разлог и смисао свих активности које се дешавају у одређеном простору.

Слика 03_Трг друштвеног центра, Piazza della Signoria,
Firenze, Italia

ПОЛОЖАЈ ГРАДСКИХ СТРУКТУРА И ДИСТРИБУЦИЈА ЊИХОВИХ ЕЛЕМЕНАТА

Град посматрамо као систем у коме форма и структура одражавају друштвене, историјске и природне услове. Положај појединачних градских структура – као што су јавни простори, стамбени блокови, комуникационе осе и репери – није случајан, већ представља резултат сложеног односа центра и периферије, функције и симболике, природног и изграђеног амбијента (Ранко Радовић, 2003).

Дистрибуција елемената у граду има за циљ да створи равнотежу између густине и отворености, континуитета и акцентних тачака. Радовић наглашава да урбана форма настаје кроз процесе који комбинују планску логику и органски раст, што се може пратити у односу улица и тргова, у складности маса и визура, као и у распореду јавних и приватних простора.

У суштини, положај градских структура дефинише идентитет града, а дистрибуција њихових елемената обликује начин на који се град доживљава и користи. Радовић се залаже за разумевање града као живог система односа, у коме простор није само геометрија, већ и носилац културе и колективног искуства.

Додатна литература:

1. Радовић, Р., *Форма града – Основе, теорија и пракса*, Нови Сад: Орион Арт Београд, 2003.
2. Којић, Б., *Стари балкански градови, вароши и варошице, Београд: Издавачко информативни центар студената*, 1976.
3. Максимовић, Б., *Идејни развој српског урбанизма, Београд: Српска академија наука и уметности*, 1978.

Слика 04_Пиран, трг као позорница, положај цркве на узвишењу одређује идентитет града.

ВЕЛИЧИНА У ФУНКЦИЈИ ДИМЕНЗИОНИСАЊА ПРОСТОРА ГРАДА

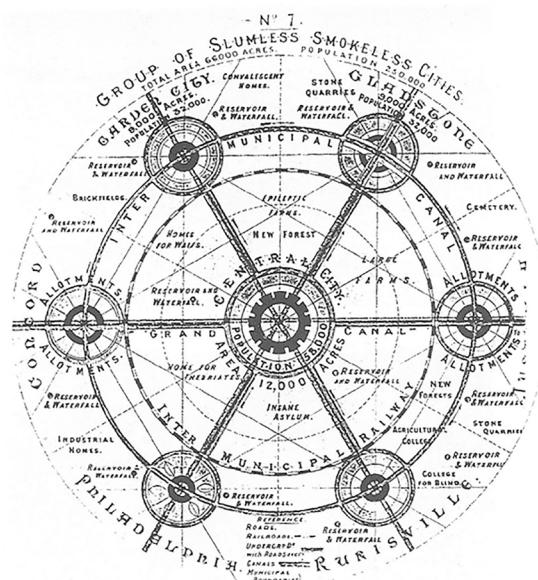
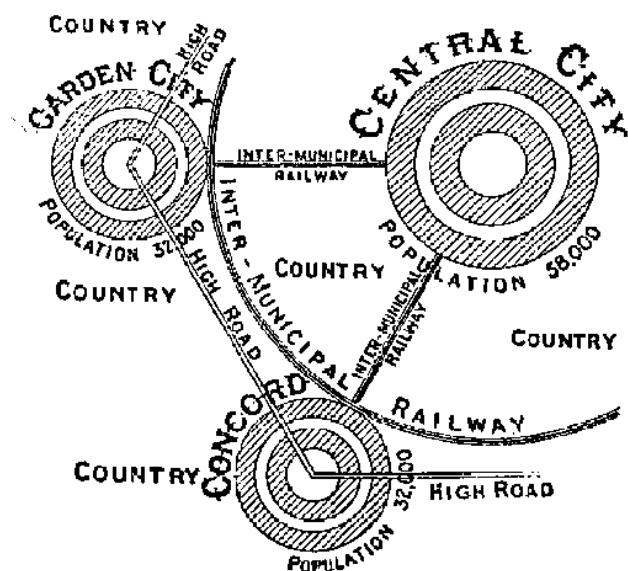
Истраживања о „идеалној величини града“ протежу се од античког времена до савремених урбанистичких теорија. Кроз историју, аутори су покушавали прије свега да дефинишу број становника који омогућава оптималан баланс између друштвене заједнице, економске ефикасности и квалитета живота. Од времена античких идеала, град (полис) се посматра као заједница слободних грађана који могу да учествују у политичком животу и које један говорник може физички да дозове на тргу. Тако је Платон (у дјелу *Закони*) дефинисао идеалан број од 5.040 домаћинстава (грађана са правом гласа, што би са породицама и робовима чинило око 30.000 до 50.000 становника). Овај број је изабрао јер је математички факторијел броја 7, дјелив је са свим бројевима од 1 до 12, што олакшава административну подјелу и плаћање пореза. Са друге стране Аристотел (у дјелу *Политика*) је навео да град мора бити довољно велики да буде самодовољан у маниру политичке заједнице али довољно мали да се грађани међусобно познају и препознају карактер једни других. Није дао фиксан број, али је сматрао да је превелика популација препрека за ред и закон.

Индустријска револуција је донијела пренасељеност и загађење, што је навело теоретичаре да потраже горњу границу раста како би сачували здравље људи. Ебенезер Хауард (Ebenezer Howard) у свом дјелу *Вртни градови сутрашњице* (1902), износи прецизну урбанистичку шему идеалног града за 32.000 становника. Када град достигне овај лимит, не шири се даље, већ се преко зеленог појаса формира нови, сателитски вртни град. Почетком 20. вијека, архитекте почињу да верују да ће развој технологије омогућити развој много већих и гушће насељених градова. Машина као симбол рационалности и механицизма

обиљежава укупне напоре градоградитеља и рађа се концепт функционалног града. Овај приступ заснива се на критици загушеног града 19.вијека уз афирмацију осунчаности и зеленила те ефикаснијег саобраћаја. Ле Корбизије (Le Corbusier) је предложио модел идеалног града за 3 милиона становника, познат као *Озарени град* (1922). Сматрао је да идеалан град мора имати велику густину како би се скратиле раздаљине између просторне сегрегације функционалних зона. Пројектовао је центар са 24 небодера у зеленилу са доста сунца и отвореног простора. Овим је желио показати да „идеалан“ град може бити и метропола.

Луис Мамфорд (Lewis Mumford) је у другој половини 20.вијека критиковао метрополе и залагао се за градове људске мере. Сматрао је да идеалан град има између 50.000 и 100.000 становника. Све преко тога, по њему, води у дехуманизацију простора. Вилијам Алонсо (William Alonso) и урбани економисти 1970-их година прошлог вијека доказали су да не постоји једна апсолутна идеална величина. Различите величине градова имају различите сврхе у националној мрежи. Савремена истраживања одрживости наводе да су за еколошку и економску самоодрживост инфраструктуре (јавни превоз, болнице, пречишћавање вода) најпогоднији градови средње величине, најчешће у распону од 250.000 до 500.000 становника. У том опсегу град пружа све специјализоване услуге, а не пати од екстремних саобраћајних колапса својствених мегалополисима.

У суштини, можемо констатовати да не постоји оптимална величина града која би била примјењива у свим политичким системима, културама, на географским положајима или економијама.

Слика 05_Шематски дијаграм „Вртни град“ Ебенецер Хауард (Ebenezer Howard)

Слика 06_Ле Корбизије (Le Corbusier) модел идеалног града за 3 милиона становника, познат као Озарени град (1922)

УРБАНА МОРФОЛОГИЈА

Под физичком структуром се сматрају све материјално постојане структуре, а подразумева се како њихова форма тако и њихова материјализација. Уколико првенствено говоримо о форми, физичка структура града се може схватити и као његова морфологија.^{“i} Морфологија, као наука, се у склопу урбаних истраживања бави сагледавањем и изучавањем облика и структуре града. Нарочито његових изграђених дијелова и отворених простора: цјелина, четврти, блокова, зграда, улица, тргова, паркова и приобаља.

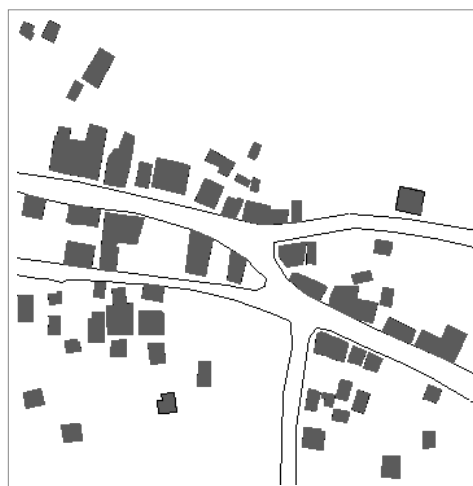
„Урбана морфологија је средство које нам омогућава да откријемо многе аспекте суштине грађених структура и отворених простора. Помоћу ње откривамо сву сложеност и комплексност феномена урбаних елемената, почев од оних фундаменталних јединица, као што су кућа и парцела, па све до града, као просторно – физички најсложеније цјелине.“^{“ii}

Кроз морфолошку анализу, ми не дешифрујемо само естетске карактеристике урбаног ткива, већ разумијемо генезу града — како се кроз трансформацију парцелације, уличне мреже и изграђеног фонда мијењао карактер самог живота у граду.

Морфологија, као научна дисциплина, у склопу урбаних истраживања фокусира се на сагледавање и изучавање сложених облика и структура града. Њен примарни фокус су изграђени дијелови и отворени простори — од најмањих грађевинских јединица до макро-урбалних система. Она проучава цјелине, четврти, блокове, зграде, али и уличне мреже, тргове, паркове и приобаља, посматрајући их не као изоловане објекте, већ као међузависне елементе у нераскидивом односу „пуног“ и „празног“.

У области урбанизма морфолошкиⁱⁱⁱ орјентисане студије су оне које представљају упориште за изучавање урбаних трансформација. Карактеристичне су по томе што садрже тројни принцип у интерпретацији грађених структура и отворених простора: принцип класификације, принцип идентитета и принцип морфогенезе. Како наводи Ђокић^{iv}, основни облик морфолошких истраживања је компаративна метода, односно упоредна анализа која подразумева анализу настанка и развоја неког елемента и његову идентификацију у ширем контексту. Упоредно проучавање облика, услова и начина настанка просторних структура града представља преовлађујући методолошки поступак у урбанизму.

Слика 07_Морфогенеза, главна градска раскрсница у Приједору на којој је временом формиран градски трг: према геодетском плану из 1888. године ; непосредно након другог свјетског рата и данас.

ОБЛИК ГРАДСКИХ ПРОСТОРА

Облик градског простора је његова кључна морфолошка карактеристика. Просторна организација града, ако је сагледавамо кроз кључне карактеристике које се односе на физичку структуру (квалитет и квантитет изграђености), мрежу комуникација и позицију јавних објеката и садржаја, може се испољити у више облика градске структуре: компактна, линеарна, ортогонална, радијална, прстенаста, аксијална, кружна и као комбинована форма града.

Компактни тип урбане основе односи се на системе који чине непрекидно ткиво, густо изграђено и веома често опасано зидинама које одвајају територију града од окружења. Многи средњевјековни урбани склопови на нивоу града представљају овакве компактне цјелине. Градови компактног облика имају визуелно јединствену структуру па комплетна урбана форма сачињава готово јединствен макро-архитектонски објект.

Линеарна планска основа у већини случајева веже се за транспортне правце и комуникационе токове. Њена се предност огледа у континуалном развоју и додавању нових просторних јединица у једном датом линеарном склопу. Недостатак оваквих структура је подијељеност територије главним комуникационим правцем и монотоност услед мултипликације изграђених јединица. Најпознатија линеарна структура изграђена је у другој половини 20.вијека у Бразилу као нова престоница земље за 600 000 становника.

Ортогонална градска матрица јавља се као најчешћи тип организације урбаних простора. Од почетка примјене у антици па све до савремених градова показала се као најпогоднија матрица из више аспеката. Примјењива је на градовима малих али и великих димензија, лака је за оријентацију корисника у простору, врло је погодна за развој и раст града и има једноставно функционисање саобраћаја. Изостављањем једног или више блокова формирају се тргови и паркови правилног геометријског облика. Њена најзначајнија карактеристика је флексибилност.

Радијална форма наглашава централни мотив градске композиције у систему снажних осовинских праваца кретања. Код овакве форме града посебно се наглашава значај структуре у центру а остатак матрице му је подређен. Примјер је радијална схема Москве са централном позицијом значајне структуре Кремља, која је историјска, симболичка и садржајна жижна тачка града. Овакав систем омогућава добру повезаност центра и периферије и погодан је за ширење града у свим правцима. Недостатак представља отежана оријентација.

Прстенаста форма је у суштини вид линеарног система која је концентрисана око неизграђеног или подручја изграђеног на другачији начин. Сам прстен има густо изграђену структуру са значајним програмом цијелом својом дужином. Визуелно је јасна и препознатљива због карактера који је одваја од унутрашњег или вањског дијела прстена. Ова форма повољна је за комуникације и циркулацију људи и роба дуж прстена и преко попречно формираних праваца. Основни проблем овакве форме лежи у расту града, велика изграђеност изван и унутар прстена руши његов значај, контуре и систем комуникација.

Аксијални облик урбане матрице погодан је за монументални тип града и престоницу, градове који имају велики број значајних објеката, комплекса и јавних простора. Символички важне и визуелно доминантне тачке у градској структури повезане су аксијалним правцима а оваква диспозиција омогућава формирање атрактивних визура ка најзначајнијим објектима, споменицима и трговима. Овакав тип матрице примјењив је код градова већих површина због потребе да аксијални праваци имају одређену дужину. Негативна особеност овакве матрице је у

домену саобраћаја гдје настају веома оштри углови под којима се аксијалне осе пресецају са осталим комуникационим правцима.

Кружна форма града веома је ријетка и није исувише повољна као урбана матрица. Неповољна је са аспекта ширење града, парцелације и подјеле градске територије на блокове. Кроз историју само су неки градови мање површине грађени по овом моделу. Антички сасанидски град Гур (данас Фирузабад у Ирану) имао је савршени кружни обод, радијалне комуникације и централно градско језгро. Град је имао пречник од око 2 километра и представља један од најранијих познатих планираних кружних градова.

Комбиноване форме веома су честе при формирању градске структуре, тада долази до комбинације више различитих типова који су представљени до сада. Већина градова данас се и развија на овај начин. Територијално ширење града, уз различите топографске услове захтијева прилагођавање, дакле комбиновани план. Комбиновањем различитих типова градске матрице користе се погодности сваког појединачног типа у формираном склопу.

Слика 08_Аксијални облик урбане матрице: план Вашингтона који је израдио Пјер Чарлс Ленфант (Pierre Charles) 1791. године.

Слика 09_Карлсруе - радијална форма града, урбанистичка композиција развијена је око дворца као примарног просторног и симболичног центра. Из средишта композиције се радијално шире 32 улице, формирајући препознатљиву структуру.

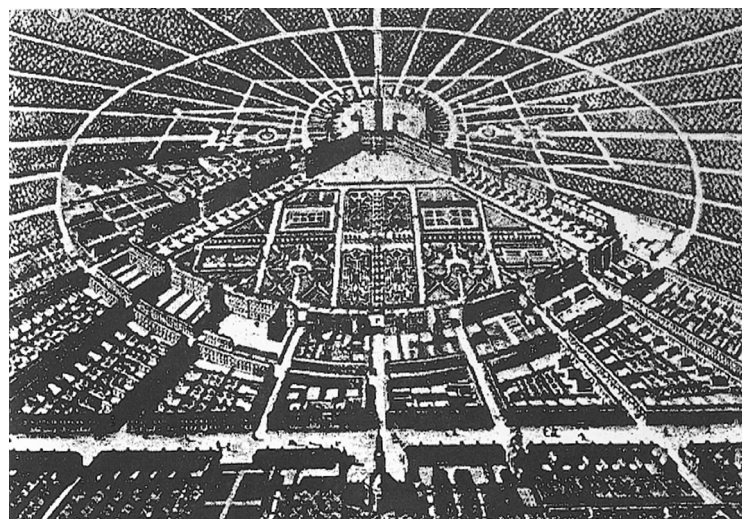
Слика 10_Компактни тип урбане основе, средњевјековни француски град Марсељ.

Слика 11_Ортогонална градска матрица карактеристична је за америчке градове, примјер средиште града Њујорка.

Слика 12_Линеарна планска основа, град Бразилија.

Слика 13_Беч представља један од најпознатијих европских примјера прстенасте форме града. Најзначајнији елемент ове структуре је Ringstraße, монументални булевар изграђен у другој половини XIX вијека на мјесту некадашњих градских бедема.

Слика 14_Ирански град Хамадад, веома ријетки примјери кружне форме града.

ФУНКЦИЈА ГРАДСКИХ ПРОСТОРА

Урбани израз града одређују прије свега садржај и намјена објеката. Изграђени простори, процеси у њима и намјена испољавају се у структури јединица: њиховим димензијама, карактеру, облику, физичким особинама и међусобним односима. Урбана структура представља просторну и функционалну организацију града која се састоји од међусобно повезаних елемената као што су урбани блокови, улична мрежа, јавни простори, парцеле, изграђени објекти, инфраструктурни и зелени системи, који заједно формирају јединствен урбани систем. Неизграђени простори града, слободни простор између кућа, тргови, паркови и обале имају своју обликовну логику али исто тако су одређени садржајем, намјеном и начином коришћења.

Становање је најмасовнији облик грађења, физичка структура која је најинтимније везана за човјека. У урбанистичким системима заузима прво мјесто. Резиденцијална функција је основна функција града и заузима највећи део урбане територије. Начин на који су организоване стамбене зоне утиче на структуру кретања, интензитет урбаног живота и однос између приватног и јавног простора. Типологија стамбене изградње, густина, однос изграђених и слободних површина, као и веза са природним и јавним просторима, директно утичу на квалитет урбаног амбијента и идентитет града.

Рад и привреда су функције које су заступљене у пословним зонама, административним центрима и индустријским четвртима града. Промјењиве

производне технике захтјевају што флексибилнији унутрашњи простор и могућност развоја. Индустријска револуција формирала је велике производне комплексе као јасно издвојене градске цјелине, док савремени процеси деиндустријализације, аутоматизације и дигитализације постепено мијењају њихову улогу, структуру и просторни карактер. У савременом граду показују тенденцију да на све већим индустријским комплексима, производним и складишним зонама ради све мањи број људи.

Јавни простори града су мјеста интензивне социјалне интеракције: тргови, паркови, пјешачке зоне и приобаља мјеста су која служе као простори за сусрет и културу. Њихов значај превазилази физичку организацију простора, јер управо у јавном простору град постаје видљив као друштвена и културна цјелина. Квалитет јавног простора директно утиче на интензитет урбаног живота и начин на који грађани доживљавају и користе град. Отвореност, приступачност, визуелна повезаност и могућност различитих начина коришћења омогућавају јавним просторима да функционишу као мјеста колективног памћења и свакодневне урбане динамике. Кевин Линч га описује као простор отворен и слободан за активно коришћење и делање, отворен и слободан за поглед и разумијевање, отворен и слободан за пролазак, отворен и слободан за нова опажања и искуства.^v

Код **инфраструктурних система** начин простирања у урбаној матрици, капацитети и намјена дефинишу њихово мјесто и значај у укупној слици града и пејзажа. У зависности од своје функције и обима, инфраструктурни системи могу дјеловати као интегративни елементи који повезују различите урбане целине, али и као просторне баријере које производе прекиде у континуитету урбаног ткива. Саобраћајни коридори, жељезничке трасе, приобални системи, енергетска и комунална инфраструктура не формирају само функционалну мрежу, већ и специфичну просторну логику града, одређујући интензитет коришћења простора, хијерархију јавних површина и однос између изграђених и природних структура.

Мјешовита намјена простора (mixed-use), као савремени концепт, представља један од кључних помака у урбанистичкој теорији и пракси, као реакција на модернистички модел строге функционалне зонираности града. За разлику од традиционалног раздвајања урбаних функција на стамбене, радне, комерцијалне и рекреативне зоне, овај приступ

тежи њиховом интегрисању у оквиру истог урбаног блока, улице или сусједства. Основна идеја мјешовите намјене је стварање „живог“ града који функционише током цијелог дана и цијеле седмице, без временских празнина које настају када су поједине зоне активне само у одређеним периодима (нпр. пословни центри који су празни ноћу или стамбене зоне које су неактивне током дана). Интеграцијом становања, рада, трговине, услуга, културе и рекреације у истом простору, постиже се континуирана урбана динамика. У савременој пракси, овај модел се често реализује кроз компактне градске четврти, трансформацију индустријских зона у мултифункционалне целине, као и кроз нове урбанистичке пројекте који комбинују становање са културним и комерцијалним садржајима у вертикалној или хоризонталној организацији.

Посебно је значајно да мјешовита намјена не представља само функционалну, већ и социјалну стратегију урбаног развоја, јер подстиче разноврсност корисника, интеракцију и већу социјалну кохезију унутар града.

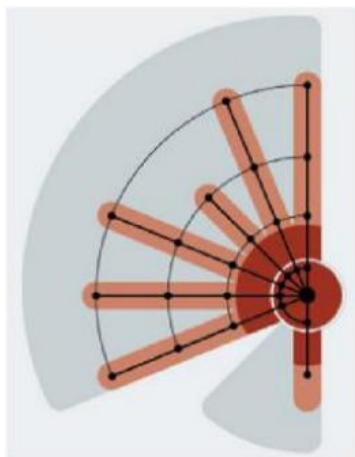
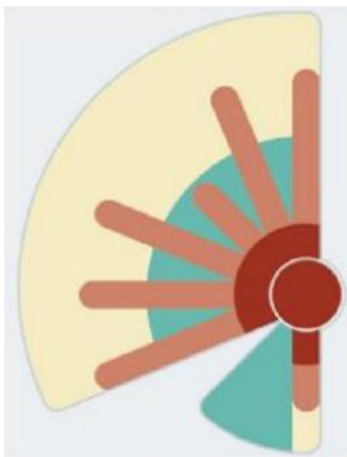

Копенхагенски Фингер (прст) план

Слика 15_Енкарнасао, стамбена четврт у Лисабону изграђена након другог рата

Слика 16_Ла Дефанс (La Defense) у западном дијелу Париза највећи је намјенски изграђени пословни центар у Европи, сједиште је преко 40 највећих компанија на свијету.

Слика 17_Бања Лука, јавни градски простор и мјесто социјалне интеракције у средишту града: Парк Петар Кочић

Слика 18_Копенхаген је добар пример града где су планери још 1947. године схватили да ће се раст десити на пространим прстима транспортног коридора (првобитно пет линија путничких возова са укупно 170 км пруге), али тамо где се ове линије спајају на длану, долази до концентрисаног мрежног ефекта. Скица из првог Фингер плана који је креирала Регионална канцеларија за планирање 1947. године.

Слика 19_Хамбург, реконструкција приобалне зоне града и луке. Примјер стратегије урбаног развоја који подстиче разноврсност корисника и функција.

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ

Град је стање духа, менталитет, колективна меморија, традиција, прожимање старог и новог, јавност, пише Луис Мамфорд. Просторна структура града не може се сагледати без познавања друштвеног и историјског тренутка, политичког и економског система, менталног и колективног размишљања и понашања његовог становништва. Овај сегмент истраживања је неизоставан из разлога што социо - културни услови који се јављају у одређеној средини представљају основни разлог и смисао свих активности које се дешавају у простору. Поред морфолошких и функционалних карактеристика, које представљају најзначајније одреднице сваке изграђене структуре, постоји и низ других особености као што су култура, традиција, менталитет, навике, темперамент и искуство житеља одређеног поднебља, које заједнички чине идентитет дате средине, наводи Ђокић.

Идентитет мјеста можемо посматрати на два различита нивоа. Један ниво је повезан са просторима и особеностима његове изграђености, а други се односи на активности које се унутар тог простора догађају. Наведене карактеристике се не сагледавају одвојено, посматрајући их истовремено можемо ишчитати комплетан карактер одређене средине.^{vi}

Идентитет простора је за корисника збирка података о простору. На основу својих добрих или лоших искустава са простором корисник може одредити своје личне вриједности, ставове и вјеровања о физичком свијету. Појединац несвјесно уноси у своје трајно сјећање /

у свој идентитет / „оцјену“ простора. Да ли простор задовољава његове потребе, да ли је примјерен, лијеп, умирујући, сигуран, да ли нуди могућност успостављања нових социјалних веза, све су то чиниоци који утичу на то да ли ће се тај корисник вратити у овај простор или неће.^{vii}

Шулц објашњава да би, поштујући избор појединца, град требало да шири осјећање припадности заједници, јер кад се то догоди, постајемо сувласници једног мјеста и тада можемо рећи ја сам Бањалучанин, на примјер. Поред окружења, активности и значења аутор се позива и на посебну категорију, давно устоличен појам *genius loci*.^{viii}

Још у вријеме античког Рима под појмом *genius loci* подразумјевана је квалитативна димензија духа мјеста. *Genius loci* прије свега означава идентитет конкретног простора и човјеков однос према њему. Идентитет и однос човјека према животном окружењу су кључни појмови еколошке свијести. Овдје је важно препознавање два значења простора: симбола и структуре мјеста. Линч истражује слике које о градовима носе његови становници, као и елементе дизајна града који утичу на формирање тих слика.^{ix} Он сматра да на стварање слика утиче однос идентитета, структуре и значења. Идентитет је описан као индивидуалност или јединственост, док однос објекта у простору, као и њихов однос према посматрачима, представља структуру.

Слика 20_Идентитет Требиња снажно је одређен ријеком Требишњицом и њеним приобаљем

ОДРЖИВА УРБАНА ТРАНСФОРМАЦИЈА

Одржива урбана трансформација представља сложен и вишеслојан процес усмјерен ка унапређењу друштвеног, економског и просторног квалитета градова, при чему се тежи постизању равнотеже између развоја и очувања ресурса. Њен основни циљ јесте обликовање урбаних структура које ће омогућити једнаке услове за здрав, достојанствен и слободан живот садашњих и будућих генерација, у складу са принципима интергенерацијске правде и одрживости. У том контексту, одржива трансформација не подразумијева искључиво физичке интервенције у простору, већ интеграцију еколошких, социјалних и економских аспеката у јединствен, кохерентан развојни оквир.

Савремена урбана структура представља резултат дуготрајних историјских процеса, у којима су се смјенивали различити модели раста, реконструкције и адаптације на промјенљиве друштвене, технолошке и економске услове. Она је, стога, слојевита и хетерогена, одражавајући како успјешне, тако и мање успјешне трансформације, као и покушаје прилагођавања глобалним токовима урбанизације. У условима убрзаних глобалних промјена – укључујући климатске изазове, демографске динамике и економску реорганизацију

– градови се све више позиционирају као кључни носиоци развоја и иновација.

У том смислу, градови данас функционишу као економски мотори, али и као комплексни социо-просторни системи у којима се укрштају интереси различитих актера. Одрживи економски развој постаје предуслов њихове дугорочне виталности, али само уколико је уравнотежен са социјалном инклузијом и заштитом животне средине. Стога се одржива урбана трансформација може разумјети као континуирани процес реструктурирања урбаног ткива, који тежи повећању отпорности (*resilience*), адаптивности и квалитета живота, уз очување културног идентитета и просторних вриједности града.

Ова одредница је кључна јер повезује „физички град“ са „живим градом“ (људима и њиховим потребама). Често се помиње и термин „Право на град“ француског филозофа Хенри Лефевра (*Henri Lefebvre*), који тврди да градска структура не сме бити само производ профита, већ мора одговарати потребама грађана. Такође, савремена урбана социологија истиче значај „социјалне кохезије“ – колико урбани простор подстиче или спречава интеракцију међу људима.

Слика 21_Трансформација града панорама ЕХРО-а, Лисабон

МЕТОДОЛОГИЈА УРБАНЕ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ

Методологија урбане реконструкције представља систематизован скуп теоријских принципа, аналитичких поступака и пројектантских стратегија усмјерених на трансформацију постојећег урбаног ткива у циљу његовог функционалног, просторног, социјалног и еколошког унапређења. Она подразумева интегрални приступ који повезује анализу постојећег стања, дефинисање развојних циљева и имплементацију интервенција различитог обима, при чему се посебна пажња посвећује контексту, идентитету мјеста и одрживости.

Методологија урбане реконструкције представља сложен и вишеслојан процес трансформације постојећих урбаних структура, чији је циљ унапређење просторних, функционалних, социјалних и амбијенталних квалитета града, уз очување његовог идентитета и континуитета. У теоријским поставкама урбана реконструкција се не посматра искључиво као физичка обнова простора, већ као интегрални урбани процес који обухвата анализу постојећег стања, препознавање потенцијала и проблема, као и дефинисање стратегија будућег развоја у складу са савременим друштвеним и просторним потребама. (Е. Ваништа-Лазаревић)

Према овом приступу, реконструкција града подразумјева критичко читање урбаног ткива и разумјевање града као динамичног система у којем се преплићу историјски слојеви, морфологија, функције, саобраћајни токови, јавни простори и социјални односи. Методологија урбане реконструкције зато се заснива на интердисциплинарној анализи која укључује морфолошка, функционална, амбијентална, економска

и социолошка истраживања простора. Посебан значај даје се контекстуалном приступу, односно разумевању специфичности локације, њене историјске структуре, природних карактеристика и односа према ширем урбаном систему јер урбана реконструкција не треба да доведе до брисања постојећег идентитета града, већ до његове трансформације кроз пажљиво увођење нових садржаја, функција и просторних односа.

Методолошки поступак урбане реконструкције обухвата неколико фаза: анализу и валоризацију постојећег стања, идентификацију конфликта и потенцијала, дефинисање циљева реконструкције, израду сценарија развоја, те коначно формирање приједлога урбанистичких и архитектонских интервенција. Такав процес подразумева континуирано успостављање равнотеже између очувања и трансформације, односно између наслеђеног урбаног слоја и савремених потреба града.

Кључни елементи методологије:

- *Анализа урбаног контекста: морфолошка, функционална, социјална и историјска анализа;*
- *Идентификација проблема и потенцијала: детекција деградираних зона, просторних конфликта и неискоришћених ресурса;*
- *Дефинисање концепта реконструкције: постављање визије развоја (стратешки, просторни и друштвени циљеви);*
- *Пројектовање интервенција: урбанистичке, архитектонске и пејзажне мјере (различитих размјера).*

Слика 22_Варшава, свјетски познат примјер реконструкције као обнове изгубљеног идентитета – „Старо место“ након другог великог рата.

Слика 23_Варшава данас

Варшава показује да урбана реконструкција није искључиво процес физичке обнове простора, већ механизам поновног успостављања односа између наслеђа, колективног памћења, савремених потреба и будућих визија развоја града. Град није покушао да сакрије своје различите историјске слојеве, на многим мјестима јасно се виде трагови разарања, социјалистичке обнове, транзиције и савремених интервенција. Оваква слојевитост ствара снажан урбани идентитет.

ОЧУВАЊЕ ИСТОРИЈСКИХ ЦЈЕЛИНА И РЕКОНСТРУКЦИЈА У ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈИМА

Очување историјских цјелина и реконструкција у заштићеним подручјима представљају један од најосјетљивијих сегмената савремене урбанистичке и архитектонске праксе, јер подразумевају успостављање равнотеже између заштите културно-историјског наслеђа и потребе за савременим развојем града. Историјске урбане цјелине не посматрају се само као збир појединачних споменика, већ као сложени просторни и културни системи у којима су архитектура, јавни простори, урбана морфологија, амбијент и колективна меморија међусобно повезани.

Савремени приступ реконструкцији у заштићеним цјелинама заснива се на принципу очувања аутентичности и идентитета простора, при чему интервенције не смију нарушити основне просторне, визуелне и историјске вриједности амбијента. У том контексту, реконструкција не подразумева искључиво физичку обнову објеката, већ и ревитализацију урбаног живота, поновно активирање јавних простора и прилагођавање наслијеђених структура савременим функционалним потребама.

Према савременим конзерваторским принципима, нове интервенције у историјском окружењу треба да буду контекстуално осјетљиве, јасно препознатљиве као производ свог времена, али истовремено усклађене са постојећом урбаном структуром. То значи да се савремена архитектура у заштићеним цјелинама не заснива на имитацији историјских стилова, већ на успостављању дијалога између старог и новог кроз пропорцију, материјализацију, ритам, мјерило и однос према јавном простору.

У процесу урбане реконструкције посебан значај има валоризација постојећег наслеђа, односно препознавање културних, архитектонских и амбијенталних вриједности простора које је потребно очувати. На основу такве анализе дефинишу се

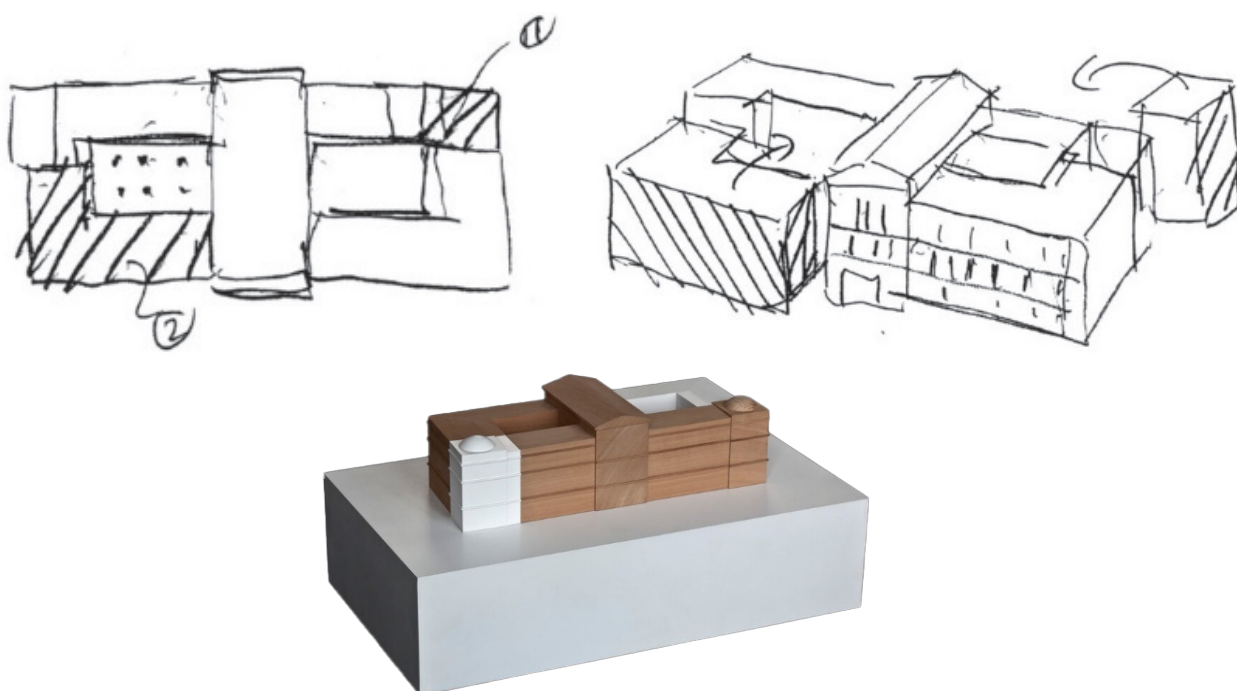
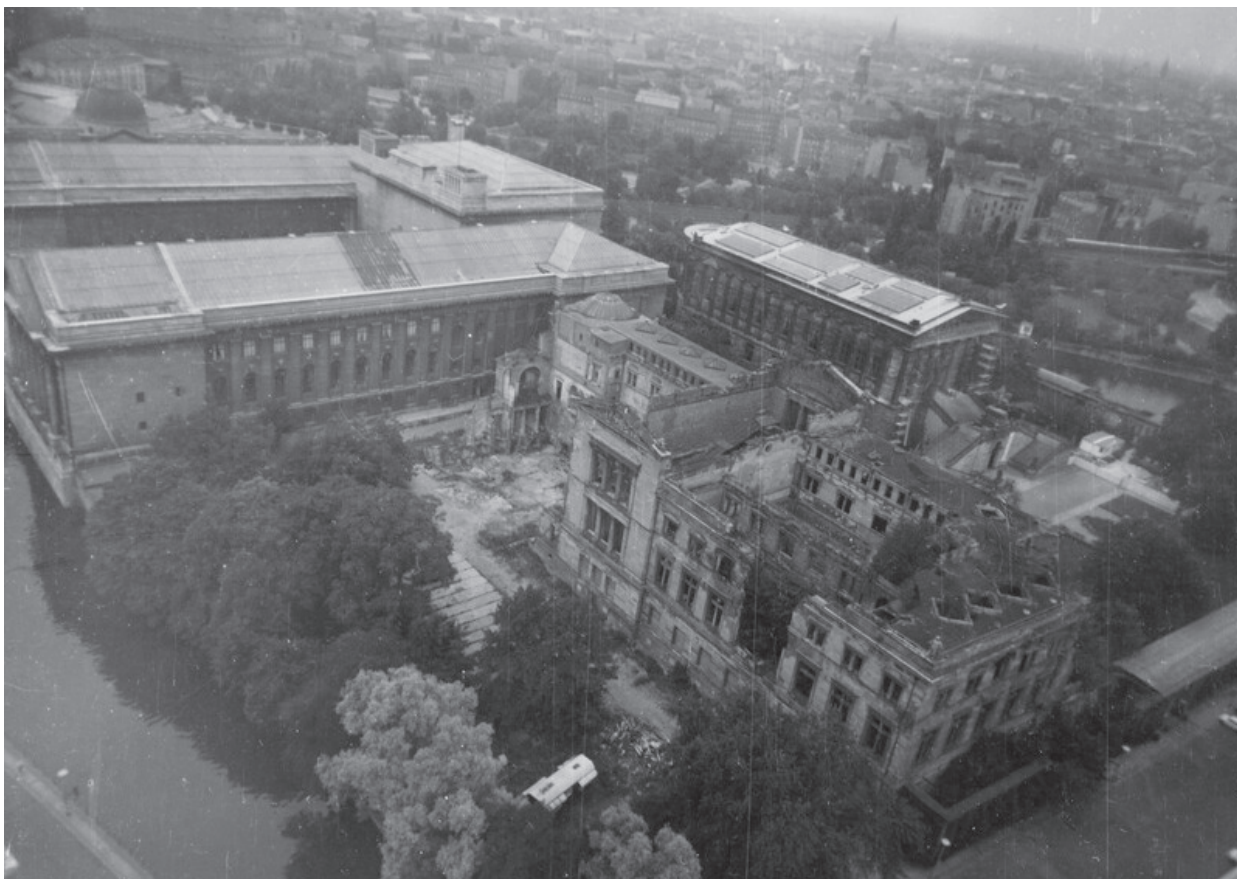
нивои заштите, могућности интервенције и степен трансформације појединих дијелова урбане структуре. Циљ није музејска конзервација града, већ очување његовог континуитета и идентитета кроз контролисану и одрживу трансформацију.

У савременој урбанистичкој пракси, реконструкција у заштићеним цјелинама све више се повезује са концептима одрживог развоја, културног пејзажа и урбане регенерације, при чему културно наслеђе постаје активан ресурс будућег развоја града, а не препрека његовој модернизацији.

UNESCO је 2011. године у Паризу усвојио препоруке за савремени приступ у очувању Историјског урбаног пејзажа (Historic Urban Landscape) који интегрише културно наслеђе у урбани развој и одрживост. Представља један од најзначајнијих савремених међународних докумената који проширује традиционалне приступе заштити културног наслеђа са појединачних споменика и историјских цјелина на шири урбани контекст.

ICOMOS – Међународни савјет за споменике и споменичке цјелине је међународна стручна организација основана 1965. године, са циљем заштите, очувања и унапређења културног наслеђа широм свијета. Организација дјелује у сарадњи са UNESCO-м и представља једно од најзначајнијих међународних тијела у области конзервације архитектонског и урбаног наслеђа. У савременом урбанизму ICOMOS има велики значај јер промовише приступ у којем се културно наслеђе не посматра као изоловани споменик, већ као дио ширег урбаног, културног и друштвеног контекста. Његови документи и принципи често представљају основу за методологију урбане реконструкције, ревитализације историјских цјелина и планирања у заштићеним подручјима.

Слика 24-27_ Neues Museum Museumsinsel, Berlin, Germany,
David Chipperfield (1997–2009)

Умјесто потпуног враћања у првобитно стање, Чиперфилд уводи савремене архитектонске слојеве у комплекс музеја који јасно комуницирају са историјским остацима. Оштећења настала у Другом свјетском рату нису „скривена“, већ интегрисана у ново просторно рјешење блока. Није уведена само нова функција, већ нова интерпретација простора, гдје се јасно чита однос старо–ново.

УРБАНА РЕКОНСТРУКЦИЈА И ПРОБЛЕМИ КОНТИНУИТЕТА

Свака интервенција у постојећем градском ткиву неизбежно утиче на просторни, историјски и културни идентитет града. Континуитет у урбаном простору не односи се само на физичко очување појединачних објеката или улица, већ и на очување морфологије, амбијента, начина коришћења простора, колективне меморије и препознатљивог карактера града. Проблем настаје онда када процеси реконструкције, модернизације или инвеститорског развоја доведу до прекида историјски формираних просторних односа, губитка мјерила, брисања јавних простора или уништавања урбаних слојева који граде идентитет мјеста.

Савремена теорија урбане реконструкције зато покушава да успостави равнотежу између трансформације и очувања, односно између потребе града да се развија и потребе да задржи сопствени континуитет. У том контексту, град се посматра као „слојевити организам“ у којем свака епоха оставља трагове у простору, а реконструкција постаје процес надоградње постојећег, а не његовог потпуног брисања. Теоретичари попут Алда Росија посебно наглашавају значај колективне меморије и трајности урбаних форми, док Кевин Линч указује на важност препознатљивости и читљивости града за његове кориснике.

Проблем континуитета посебно је изражен у процесима реконструкције историјских језгара, приобаља,

индустријских зона и других простора који пролазе кроз интензивне урбане трансформације, јер се управо у тим зонама најдиректније сударају интереси савременог развоја и потреба очувања наслијеђене урбане структуре. У условима глобализације и тржишно оријентисаног урбаног развоја, градски простори све чешће постају предмет економске експлоатације, што доводи до повећаног притиска инвеститорске изградње, комерцијализације јавних простора и губитка аутентичног карактера мјеста. У многим савременим градовима трансформација таквих простора довела је до појаве генеричке архитектуре и губитка локалног идентитета, при чему је јавни простор потиснут комерцијалним садржајима.

Због тога савремени приступи урбаној реконструкцији све више инсистирају на контекстуалном планирању, очувању просторне меморије, ревитализацији постојећих структура и постепеној трансформацији урбаног ткива. Документи ICOMOS и UNESCO, посебно кроз концепт Historic Urban Landscape (HUL), наглашавају да развој града мора бити заснован на интеграцији културног наслеђа у савремени урбани живот, а не на његовом потискивању или брисању. Континуитет се више не заснива искључиво на очувању физичке форме, већ и на очувању духа мјеста, јавног живота, амбијенталних вриједности и односа између човјека и простора, што представља један од основних изазова савременог урбанизма.

СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА – РЕКОНСТРУКЦИЈА У КОНТЕКСТУ ПОТЕНЦИЈАЛА ПРОСТОРА

Савремени град, као сложен систем природних, изграђених и друштвених структура, добија могућност да кроз процесе реконструкције развија нове облике становања, пословања, културе, трговине, услуга, рекреације и јавног живота. Избор приступа планирању, организација простора и интеграција различитих урбаних функција имају кључну улогу у успостављању равнотеже између очувања постојећег идентитета и потребе за савременим развојем града.

Многобројне савремене реализације стратешких планова урбаног развоја управо су у процесима реконструкције постојећег градског ткива препознале могућност редефинисања карактера града у економском, еколошком и социо-културном смислу. Због тога ћемо овдје приказати различите моделе и примјере урбане реконструкције, који често полазе од супротстављених концепата развоја — од комерцијално оријентисаних трансформација до приступа који наглашавају очување природе, јавног простора, културног наслеђа и одрживог урбаног развоја.

Економски ниво

Београд представља примјер интензивне савремене урбане трансформације у којој је реконструкција приобалног појаса праћена значајним прекидима у континуитету урбаног и просторног идентитета града. Иако је тема интеграције града и његових ријека дуго била присутна у стручној и планерској јавности, уз готово консензус о неопходности „спуштања“ Београда на Саву и Дунав, савремени трендови у простору отварају питања односа између економски вођеног развоја и локалних амбијенталних и морфолошких карактеристика простора.

Интензивна изградња приобалног појаса са доминантном, интернационалном, аконтекстуалном архитектуром има за посљедицу стварање урбаног простора вођеног глобалним економским законима чији је резултат ново приобаље неповезано са специфичностима града. Имплементација пројекта „Београд на води“ заснована је на „Просторном плану подручја посебне намене уређења дела приобаља града Београда“ из 2015. године, који се често критички тумачи као документ доминантно концептуалног, а недовољно контекстуално утемељеног приступа. У стручној јавности указивано је да је план у великој мјери формиран као моделска или „еталон“ просторна матрица, са ограниченим уважавањем реалних морфолошких, визуелних и функционалних односа са ширим урбаним ткивом, укључујући Савски амфитеатар, Нови Београд и природне карактеристике ријечног корита.

Умјесто новог дијела града преко којег би се Београд спустио на своје ријеке и са њима се повезао, настао је вјештачки уметнут нови град који расте унутар постојећег, простор којем недостаје социјална и еколошка димензија. Посљедиčno, долази до редефинисања просторне цјеловитости града као и до слабљења традиционалних визуелних и функционалних веза између старог језгра и Новог Београда. Недовољно артикулисани јавни простори, као и питања дугорочне еколошке одрживости ријечног екосистема, додатно наглашавају проблеме оваквог модела урбане реконструкције.

У ширем смислу, овај пример указује на ризике примјене генеричких модела без довољног уважавања специфичности места, што може резултирати губитком просторног идентитета и слабљењем континуитета између историјски формираног града и његових савремених трансформација.

Слика 33_ Приказ макете пројекта „Београд
на води”
Слика 34_Београд на води данас

Еколошки ниво

Пројекат трансформације постиндустријског региона Рурске области један је од најзначајнијих европских примјера еколошке регенерације великих индустријских територија. Некадашњи високо загађени индустријски коридори претворени су у систем зелених површина, паркова, бициклистичких рута и обновљених ријечних токова. Посебна вриједност пројекта лежи у обнови деградираних екосистема, задржавању индустријског наслеђа, интеграцији пејзажне архитектуре и урбанизма те стварању регионалне зелене инфраструктуре. Ово је примјер за који можемо рећи да је екологија постала средство економске и друштвене регенерације читавог региона.

Пејзажни парк Емшер (Emscher Landscape Park) представља највећи регионални парк у Европи, који се простире на површини од око 457 квадратних километара и међународни је примјер успјешне постиндустријске трансформације. Повезује 20 градова и два округа унутар Рурске престоничке регије. Пројекат је започео кроз промоцију на Међународној изложби између 1989. и 1999. године с циљем еколошке, социјалне и економске обнове тешко деградираног региона. Ријека Емшер је током индустријализације служила као отворени канал за отпадне воде. Вишедеценијским пројектом ренатурализације вриједним милијарде еура, ријечни систем је претворен у чист, еколошки стабилан водени ток. Напуштене

индустријске површине и вјештачка брда (одлагалишта јаловине) нису сравњена са земљом, већ су препуштена природи и умјетничким инсталацијама, стварајући јединствен спој биодиверзитета и индустријске археологије.

Један од најзанимљивијих дијелова парка је комплекс рудника Цолферајн (Zollverein) код Есена, локалитет под заштитом UNESCO-а познат као „најљепши рудник на свијету”. Парк рудника Цолферајн који се развио на терену снажно обиљеженом индустријским наслеђем, не негира своје поријекло, већ га пажљиво допуњује и интерпретира. Његова специфичност произилази из контрастног односа између карактеристичних форми индустријске архитектуре и разноврсне спонтане вегетације. Облик и визуелни идентитет парка развијају се кроз систематично и континуирано одржавање.

Концепт „дизајна кроз одржавање“ повезан је са пажљивим приступом очувању постојеће вегетације и избјегавањем великих интервенција у простору. Вегетацији је омогућено да се природно развија током времена, док се све интервенције у постојећем и будућем зеленилу спроводе са великом пажњом. На тај начин парк је постао простор који из сопствене структуре развија посебну атмосферу и енергију. Овакво пажљиво одржавање истовремено је практично, лако примјењиво и релативно економично.

Слика 35-41_Пејзажни парк Емшер (Emscher Landscape Park)
представља примјер успјешне постиндустријске трансформације.

Социо-културни ниво

Дејство реконструкције на социо - културни аспект урбаног окружења се манифестује кроз различите појаве. Социо - културни аспект трансформације простора у први план ставља значај урбаног простора као јавног добра и сагледава га као потенцијал за стварање нових простора за контакте међу људима. Његова основна предност је у способности стварања осјећаја заједништва, те могућности афирмисања индивидуалних и породичних активности. У овом се случају планирају и уређују дијелови града са значајним јавним просторима, са могућношћу максималног приступа што већем броју корисника.

У осамдесетима и деведесетима, име колумбијског града Медељина (Medellina) било је синоним за наркокартеле и насиље. У градовима попут овог, јавни простор града је скоро нестао а припадници више класе су се склонили у надзиране и ограђене четврти. Медељин је након промјене владајуће политичке гарнитуре доживио процес трансформације који ће га вратити у свјетске токове, како због политичких посљедица, тако и због урбанистичке и социјалне промјене. За разлику од класичних модела урбане

обнове усмјерених на централним и економски атрактивним зонама града, реконструкција Медељина била је фокусирана на сиромашне и маргинализоване четврти смјештене на стрмим падинама око града, које су деценијама биле физички и социјално изоловане. Основна идеја била је да се управо у најугроженије дијелове града усмјере најквалитетнији јавни објекти, инфраструктура и културни садржаји, како би се становницима омогућио равноправнији приступ граду и јавном животу.

Посебан значај у процесу реконструкције имали су такозвани „Пројекти интегралне урбане интервенције“ (PUI – Proyectos Urbanos Integrales), који су комбиновали инфраструктуру, јавни простор, пејзажно уређење, образовање и социјалне програме у јединствену стратегију трансформације. На тај начин урбанизам је превазишао искључиво физичку димензију планирања и постао средство социјалне кохезије и урбане инклузије. Један је од најзначајнијих глобалних примјера у којем је урбана реконструкција била заснована првенствено на социо-културном потенцијалу простора, а не искључиво на економској експлоатацији града.

Слика 42-44_ Примјер урбане регенерације у Medellín, Колумбија.

3

СЕМЕСТРАЛНИ ЗАДАТАК

ПРАКТИЧНА НАСТАВА

Практикум из предмета *Урбана структура и реконструкција* усмјерен је ка развоју студентовог критичког и аналитичког разумијевања града као сложеног просторног, друштвеног и културног система. Кроз повезивање теоријских основа урбанистичког пројектовања са савременим и будућим тенденцијама урбаног развоја, студенти се уводе у процес читања, тумачења и обликовања градског простора. Посебан акценат стављен је на успостављање релација између историјског развоја града, његове морфологије, просторне организације и савремених изазова који произилазе из динамичних друштвених, економских и еколошких промјена. Студенти се подстичу да развијају способност критичког промишљања, препознавања потенцијала урбаних структура, њихових ограничења и могућности реконструкције.

Вјежбе на предмету имају за циљ развој и примјену знања кроз успостављање везе између теоријских концепата — принципа, модела, метода, техника и историјских образаца развоја града — са савременим и будућим трендовима урбаног развоја. Додатна пажња посвећена је разумијевању природних, друштвених и економских фактора који утичу на процес урбанистичког обликовања, као и анализи фактора урбаних промјена, квалитета живота, одрживости и просторног идентитета.

Кроз различите аналитичке и пројектантске задатке студенти развијају вјештине урбанистичког

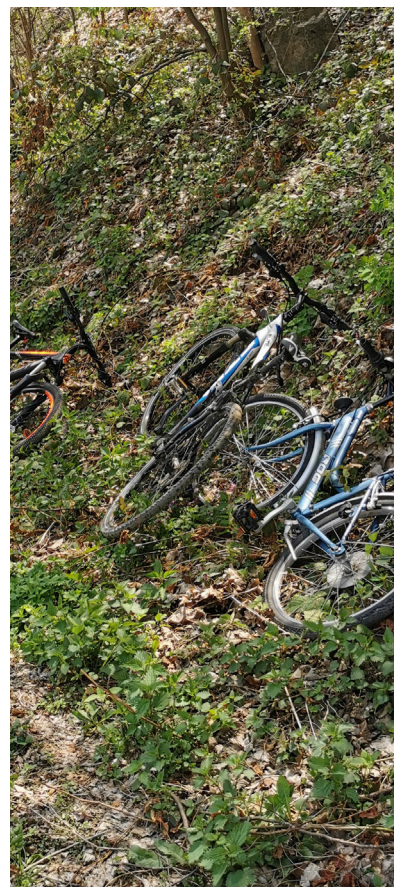
пројектовања на стратешком и детаљном нивоу, при чему се наглашава значај односа између архитектуре и урбанистичког планирања. Простор се посматра као резултат сложених односа између физичке структуре, функције, друштвених процеса и начина коришћења града, што захтијева истовремено аналитички, креативан и истраживачки приступ.

Циљ овог практикума јесте да код студената развије способност да препознају и дефинишу проблеме у простору, истражују његову морфогенезу, садржај, форму и урбани карактер, као и да критички вреднују различите принципе развоја. Студенти се подстичу да креирају сврсисходне урбанистичке концепте, пројекте и смјернице развоја, те да граде способност процјене и вредновања урбанистичких програма, приједлога и реализација.

Практична настава на предмету конципирана је тако да, кроз стручно апликативни истраживачки рад, на примјеру реалне мање урбане цјелине пружи студенту увид у основне теме из области урбанистичког пројектовања и урбане реконструкције у савременим друштвеним условима. На тај начин се омогућава постепено укључивање будућих професионалаца у актуелну урбанистичку праксу али и њено унапређење употребом савремених знања и вјештина које студенти стичу кроз практичну наставу на факултету, а које можда још увијек нису постале стандард урбанистичке праксе.

Слика 45_ Фото есеј: 15 километара бициклом, Пројекат активирања старог пута Бања Лука – Челинац, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2020/2021 година.

ЗАДАТАК

Основни задатак nastave је да код студената даље развија смисао за проблеме урбанистичког пројектовања, надградњом постојећих знања. Практикум је замишљен као литература која служи разумијевању савременог града и потребе његове реконструкције, уз намјеру да код студента пробуди одговоран и критички оријентисан професионалан приступ у обликовању будућег урбаног простора. Рад на предмету обухвата анализу одабране цјелине постојеће урбане структуре, идентификацију развојних потенцијала и дефинисање интервенција које истовремено унапређују физичке, социјалне, економске и културне аспекте урбаног простора.

Основно истраживачко питање које постављамо на самом почетку рада на предмету гласи: Које нове намјене, садржаје и физичке структуре треба планирати и градити у одабраном простору и који то фактори одређују принципе уређења и развоја?

Одговор на ово питање не подразумева само избор будуће намјене простора или планирање нових грађевина и отворених простора. Напротив, он захтијева свеобухватно разумијевање постојећег стања, просторног контекста и развојних потенцијала локације. Због тога је неопходно истражити начин на који су природни услови, историјски развој, урбана морфологија, инфраструктурни системи, друштвене потребе, економски процеси и еколошки захтјеви обликовали простор и како они утичу на његов будући развој.

Процес урбанистичког пројектовања почиње препознавањем и тумачењем ових фактора, како би се дефинисале адекватне развојне стратегије и просторна рјешења. То значи да се свака нова намјена, урбана структура или просторна интервенција морају посматрати у односу на шири систем града, његове функционалне, социјалне и просторне везе, као и на принципе одрживог развоја и очувања идентитета мјеста. Кроз анализу и пројектантски рад студенти ће настојати да препознају кључне проблеме и потенцијале простора, разумију механизме његове трансформације и формулишу приједлоге који истовремено одговарају на савремене потребе корисника, поштују карактер простора и доприносе квалитету будућег урбаног развоја.

Рад на задатаку је усмерен ка утврђивању приједлога будућег коришћења, уређења и организације урбаног простора кроз:

1. Идентификацију кључних природно-еколошких, функционално-физичких и социо-културних карактеристика одабране цјелине градског простора;
2. Креирање стратегије просторног повезивања одабране цјелине са урбаним контекстом;
3. Креирање адекватне функционално-физичке структуре одабраног подручја - урбанистички склоп;
4. Креирање карактеристичног амбијента и/или објеката унутар цјелине - урбанистичко архитектонско рјешење сегмента.

Слика 46_ Визуелни идентитет, силуета приобаља
Требиња

Слика 47_ Визуелни идентитет, силуета
херцеговачког села Увјећа

СТРУКТУРА ВЈЕЖБАЊА, ПОДЦЈЕЛИНЕ

Практични рад на предмету организован је кроз јединствен семестрални задатак који обухвата анализу, интерпретацију и пројектантску реконструкцију одабране урбане локације у постојећем градском ткиву. Рад се одвија кроз фазе које прате логички ток урбанистичког истраживања и пројектовања. Истражују се могућности трансформације и унапређења задате постојеће мање урбане цјелине у складу са принципима одрживости. На основу интегралне анализе територије и разумјевања контекста, студенти ће имати задатак да дефинишу, концептуално осмисле и провјере квалитет предложене трансформације простора кроз идејну урбанистичку разраду одабране цјелине, у просторном, функционалном и обликовном смислу.

Методологија рада на пројекту обухвата 3 различита нивоа сагледавања проблематике развоја урбане просторне цјелине:

- Концептуални ниво на коме се интегрално сагледава процес трансформације кључних развојних фактора у времену са акцентом на њен исход у простору;

- Ниво урбанистичког склопа на коме се артикулишу програмски и просторни аранжмани на нивоу рјешења цјелине;

- Ниво урбанистичко-архитектонске разраде на коме се разматра могућност унапређења постојећих норми и стандарда пројектовања са једног/више аспеката одрживости.

1. Аналитичка фаза (истраживање)

Студенти врше свеобухватну анализу задате локације, која обухвата:

- морфолошку анализу (структура блока, парцелација, матрица улица)
- функционалну анализу (намјена, интензитет коришћења, јавни/приватни простор)
- просторну и визуелну анализу (визуре, репери, идентитет)
- историјску анализу (развој и трансформације)
- анализу културног идентитета и начина коришћења простора

Резултат: аналитички дијаграми, карте и синтеза проблема и потенцијала.

2. Интерпретација и дефинисање концепта

На основу анализе студенти формулишу:

- кључне проблеме и конфликте у простору
- развојне потенцијале
- концепт реконструкције (просторна идеја)
- однос према постојећем (очување, трансформација, интервенција – нова изградња)

Резултат: концептуални дијаграми, скице, текстуално образложење.

3. Урбанистичко рјешење (идејни пројекат)

Разрада концепта кроз конкретно просторно рјешење:

- *организација урбане структуре (блокови, јавни и зелени простори, комуникације)*
- *дистрибуција функција (становање, јавни садржаји, комерцијални простори)*
- *дефинисање јавних простора и идентитета мјеста*
- *однос новог и постојећег*

Резултат: ситуациони план, основе, карактеристични пресјечи, 3D прикази.

4. Пројекат карактеристичног амбијента и/или објеката унутар цјелине, урбанистичко-архитектонско рјешење сегмента

Студенти разрађују најзначајнији сегмент интервенције:

- *реконструкција (очување и унапређење) и нова изградња у контексту*
- *графички прилози, визуализација одабраног сегмента*
- *финално уобличавање пројекта*
- *усмена презентација и одбрана*

Резултат: текстуално образложење и фазност реализације, основе и карактеристични пресјечи, 3D прикази, детаљ.

ОЦЈЕЊИВАЊЕ

- *аналитичка фаза – 20%*
- *концепт – 20%*
- *урбанистичко рјешење – 20%*
- *урбанистичко-архитектонско рјешење сегмента – 20%*
- *испит: усмена презентација и графичка обрада – 20%*

ПЛАН НАСТАВЕ ПО СЕДМИЦАМА

1. недјеља — Увод у предмет

Представљање циљева, исхода и задатка. Основни елементи урбане структуре.

Практикум: избор локације и увод у анализу.

2. недјеља — Морфологија града, Историјски развој урбаних структура

Морфогенетски развој градова. Типологије градова кроз историју.

Практикум: одлазак на терен, истраживање локације in situ.

3. недјеља — Функционална структура града

Континуитет и дисконтинуитет урбаног развоја. Дистрибуција функција и урбано зонирање.

Практикум: историјска анализа локације и функционална анализа.

4. недјеља — Простор и форма

Јавни и приватни простор града. Облик градских простора и њихова перцепција.

Практикум: просторна и визуелна анализа, анализа идентитета.

5. недјеља — Културни идентитет града

Визуре, репери, идентитет.

Практикум: предаја аналитичке фазе, прва презентација

6. недјеља — Идентитет и карактер мјеста.

Начини коришћења простора.

Практикум: Синтеза анализе.

7. недјеља — Методологија урбане реконструкције

Теоријски приступи и модели реконструкције. Реконструкција, ремоделација, конзервација.

Практикум: концептуални дијаграми.

8. недјеља — Концепт урбане интервенције

Просторна идеја и сценарији развоја. Однос старо–ново.

Практикум: разрада концептуалног рјешења.

9. недјеља — Урбанистичко пројектовање

Композиција изграђене структуре и јавних простора. Комуникације и повезаност.

Практикум: дефинисање развојних принципа и просторних приоритета.

10. недјеља — Дистрибуција функција

Мјешовита намјена и урбана виталност. Баланс јавног и приватног.

Практикум: предаја концептуалне фазе, друга презентација.

11. недјеља — Урбана реконструкција у контексту

Очување наслеђа и интервенције у заштићеним зонама. Контекстуални приступ.

Практикум: разрада пројекта, варијантна рјешења.

12. недјеља — Сценарији и фазност

Модел развоја и фазна реализација. Економски, еколошки и социо-културни аспекти.

Практикум: однос нових и постојећих физичких структура, просторни и амбијентални акценти.

13. недјеља — Преглед примјера добре праксе

Дизајн карактеристичног амбијента и/или објекта унутар цјелине.

Практикум: Графичка обрада и презентација.

14. недјеља — Финализација пројекта

Урбанистичко архитектонско рјешење сегмента.

Практикум: Припрема за завршну одбрану.

15. недјеља — Завршна презентација

Јавна одбрана пројекта.

Практикум: Дискусија и евалуација.

НАПОМЕНА

Настава се одвија кроз комбинацију: теоријских предавања, практичног (студијског) рада на вјежбама те менторских консултација и колективних дискусија. Студенти свој истраживачки материјал могу припремати у електронском и папирином облику. Посебно се цјени генерисање рјешења кроз серију ручно произведеног материјала (скице, шеме, радне макете, колажи и слично), обзиром да се кроз овај процес стичу вјештине ефикасног и визуелно примјереног графичког изражавања, а когнитивни процеси су другачији од индивидуалног рада на рачунару.

Сав радни материјал се чува на Google учионици. На овај начин се документује процес рада и генерисања рјешења. Електронски произведени прилози морају бити одштампани приликом предаја у току семестра и на коначној одбрани. Истовремено студенти припремају и електронску верзију свих метријала.

МЕТОДОЛОГИЈА, ИСТРАЖИВАЧКЕ МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ

Рад на вјежбама из предмета Урбана структура и реконструкција подразумјева учење кроз пројекат и савладавање четири проблемска нивоа. Сваки од нивоа учења, проблемског сагледавања, представља методолошку и логичку цјелину која студенту пружа различите пакете разумјевања, знања и вјештина. Како би се максимизирали услови за постизање планираних исхода учења за 1. и 2. ниво предвиђен је за групни рад, а 3. и 4. ниво за индивидуални рад полазника предмета.

1_ Анализа одабране локације

Анализа одабране локације представља полазну фазу у процесу урбанистичког и архитектонског пројектовања. Њен основни циљ је стицање свеобухватног увида у постојеће стање простора кроз сагледавање његових просторних, функционалних, морфолошких, инфраструктурних и природних карактеристика. Анализа омогућава препознавање просторних потенцијала, ограничења и развојних могућности које представљају основу за формулисање концепта будућег уређења и реконструкције.

Истраживање обухвата теренски обилазак и систематско прикупљање података о физичким структурама, инфраструктурним системима, саобраћајној мрежи, отвореним просторима, зеленилу, природним условима, топографији и другим елементима који обликују карактер предметног подручја. Посебну пажњу потребно је посветити ажурирању геодетске

подлоге, фотографском документовању простора, изради скица и биљежењу уочених просторних карактеристика директно на подлози.

На основу спроведене анализе дефинишу се критеријуми, смјернице и циљеви који ће усмјеравати даљи процес пројектовања и израду идејног рјешења. Резултати анализе приказују се кроз серију аналитичких карата и цртежа у којима се простор сагледава кроз више међусобно повезаних аспеката:

- Анализа физичких структура - *намјена објеката; спратност и волуметријске карактеристике; стање и бонитет објеката; грађевинске линије и регулација; пјешачки и колски приступи; однос изграђених и неизграђених површина.*

- Саобраћајна анализа - *хијерархија и карактер саобраћајница; организација уличне мреже; смјерови кретања моторног саобраћаја; интензитет и фреквенција саобраћаја; пјешачке комуникације и прелази; бициклистичка инфраструктура; стајалишта јавног превоза, паркинг простори.*

- Анализа отворених и зелених простора - *типологија и намјена отворених простора; њихова градација на јавни, полујавни и приватни простор; доступност и начин коришћења простора; типологија зеленила*

Све аналитичке карте потребно је допунити фотографијама, скицама, дијаграмима и кратким текстуалним запажањима, како би се обезбиједило што потпуније читање простора и створила квалитетна основа за наредне фазе пројектовања.

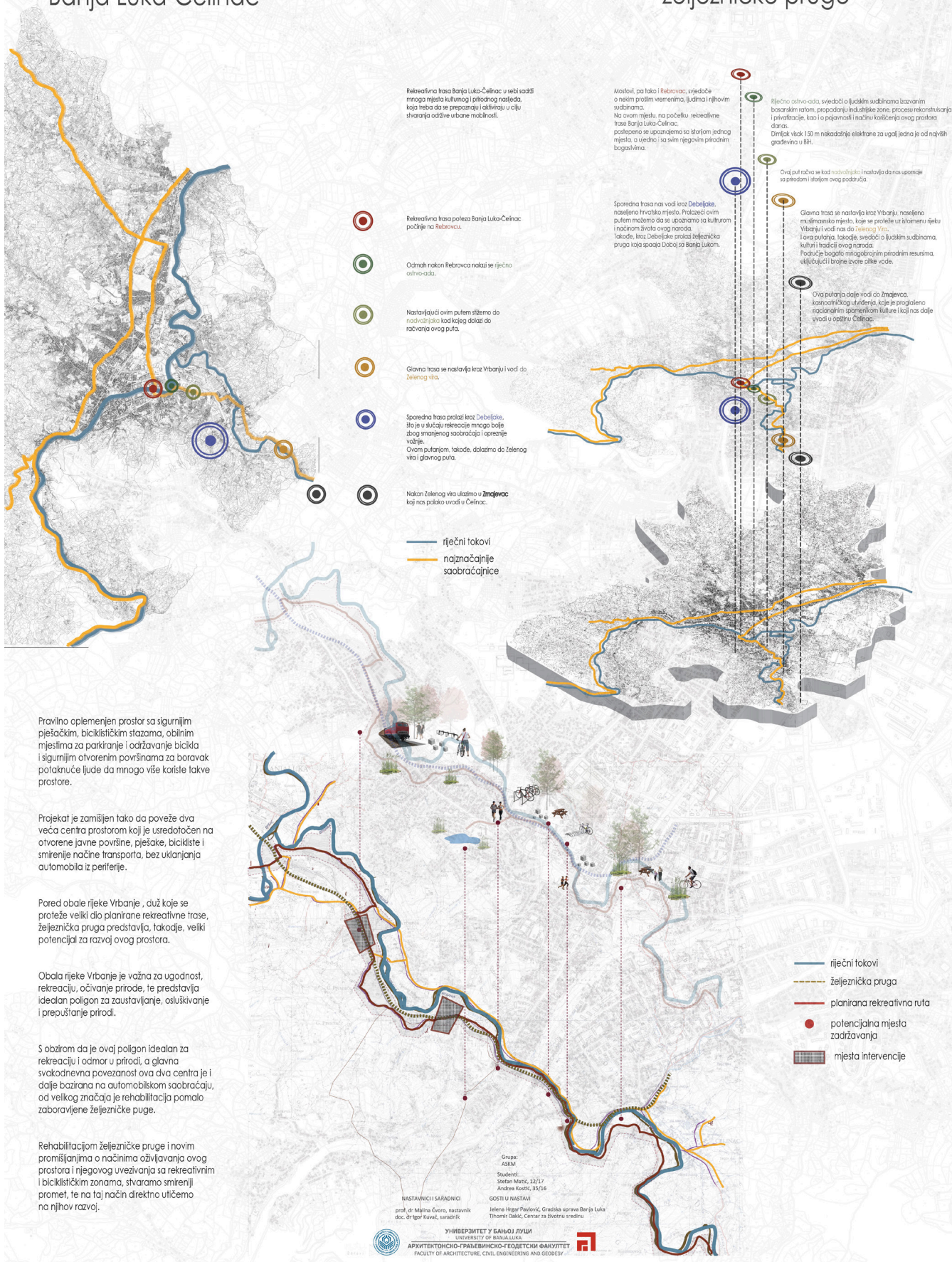
Слика 48_Пројекат активирања старог пута Бањалука-Челинац, Андреа Костић и Стефан Матић.

Rekreativna trasa Banja Luka-Čelinac

Studijski program Arhitektura
Akademska 2020/21. godina, 8. semestar
Predmet: Urbana struktura i rekonstrukcija
Zadatak:
Projekat aktiviranja starog puta Banja Luka-Čelinac

Rehabilitacija zapuštene željezničke pruge

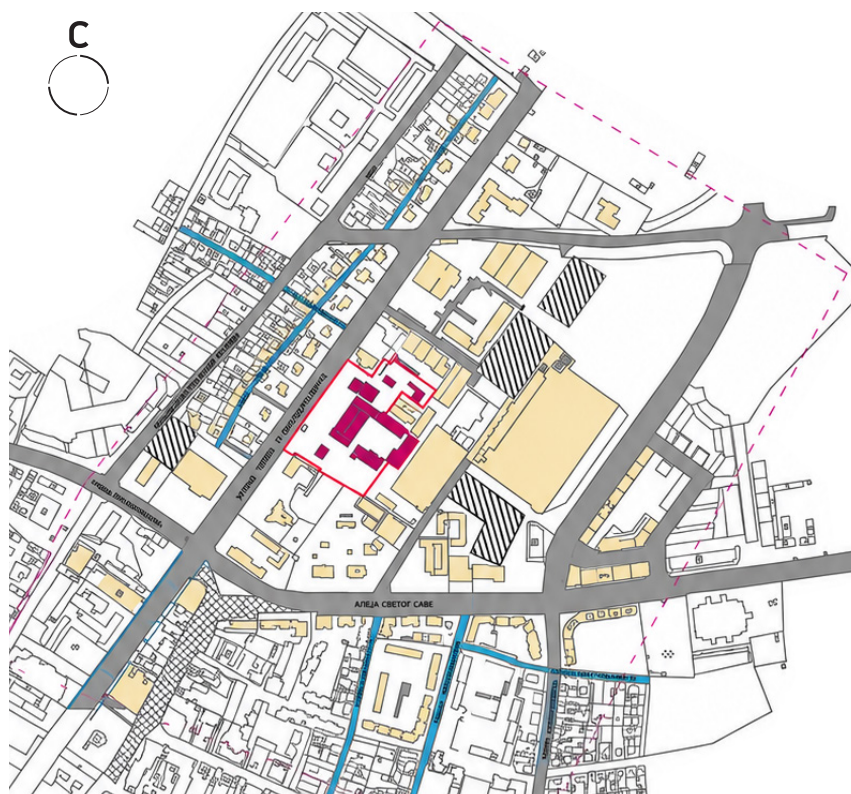

легенда:

- индивидуални стамбени објекти
- индивидуални стамбено-пословни објекти
- помоћни објекти
- вишепородични стамбени објекти
- вишепородични стамбено-пословни објекти
- пословни објекти-администрација
- индустријски објекти
- образовање
- вјерски објекти
- објекти установа културе
- трговина и угоститељство
- спортски објекти

легенда:

- главна градска саобраћајница
- саобраћајница 2. реда
- приступна улица
- стационарни саобраћај
- пјешачка улица
- бициклистичка стаза

легенда:

- објекат настао између 1878. и 1918. год
- објекат настао између 1918. и 1944. год
- објекат настао после 1944. године
- објекат настао после 1995. године

легенда:

- уређено јавни зеленило
- неуређено зеленило
- дворови

Слика 49_Завршни рад другог циклуса студија „Урбана реконструкција и ревитализација индустријског комплекса фабрике дувана у Бања Луци“ студент Милена Тимотија, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2014 година.

2_ Концептуална поставка развоја одабраног дијела насеља, зашто?

Ова фаза учења кроз пројекат подразумјева групно генерисање полазне хипотезе, претпоставке о могућности квалитативне трансформације посматраног простора по принципима одрживе реконструкције. Обухвата процес читања и разумјевања територије и ширег контекста, уочавање проблема и развојних могућности узимајући више аспеката (економски, еколошки и социо-културни ниво) у разматрање.

За разлику од аналитичке фазе која се заснива на идентификацији чињеница, проблема и потенцијала, концептуална фаза усмјерена је ка промишљању могућих сценарија будућности и формулисању визије простора. Основно питање ове фазе није само шта простор јесте, већ:

-Шта простор може постати и зашто је таква трансформација друштвено, просторно и еколошки оправдана?

Процес концептуализације обухвата читање и интерпретацију територије у ширем просторном, временском и друштвеном контексту. Посматрани простор не сагледава се као изолована физичка цјелина, већ као дио сложеног урбаног система чији развој зависи од међусобног дјеловања природних, економских, социјалних, културних и инфраструктурних фактора. Студенти кроз групни рад анализирају односе између различитих просторних процеса, препознају конфликте и развојне потенцијале те формулишу визију будућег стања засновану на принципима одрживости, отпорности и просторног идентитета.

У процесу формулисања концепта посебно се разматрају три међусобно повезане димензије одрживе урбане трансформације : **еколошка димензија**, која подразумјева рационално коришћење ресурса, очување природних система, зелене инфраструктуре и унапређење еколошког квалитета простора; **економска димензија**, која се односи на могућности развоја локалне економије, ефикасније коришћење постојећих просторних ресурса и стварање услова за дугорочну одрживост интервенција и **социо-културна димензија**, која обухвата потребе корисника простора, очување локалног идентитета, јачање друштвених интеракција и унапређење квалитета јавног живота.

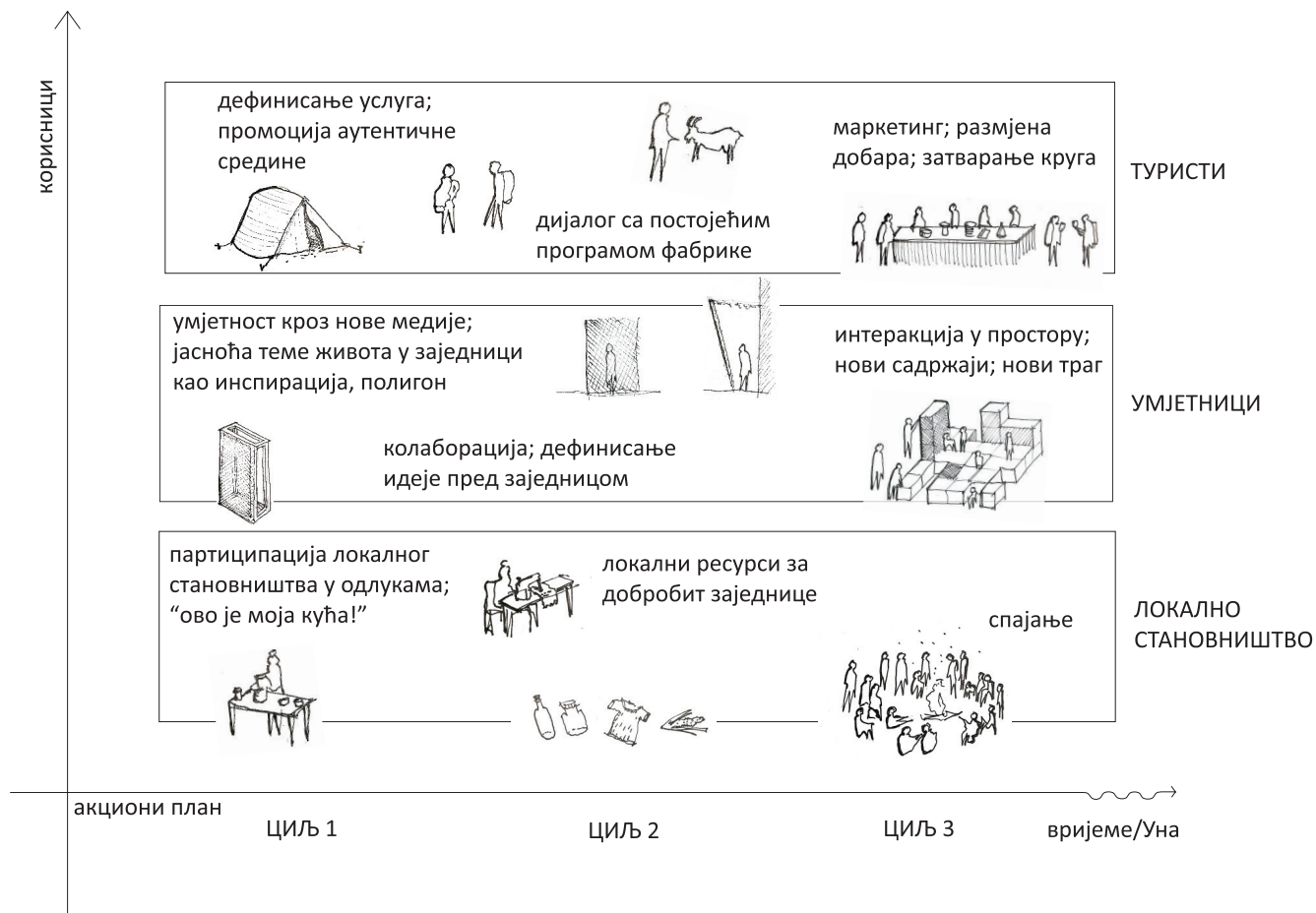
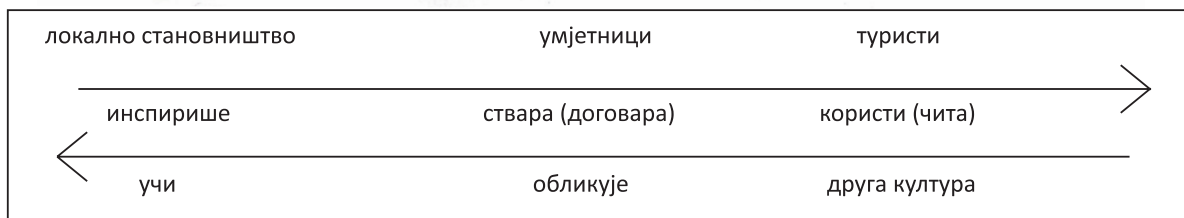
Резултат ове фазе није коначно пројектно рјешење, већ јасно дефинисана визија развоја простора, систем вриједности којем се тежи и скуп принципа који ће усмјеравати наредне фазе пројектовања. Концепт представља интелектуални и креативни оквир из којег ће проистећи конкретне урбанистичке и архитектонске интервенције.

Концептуална поставка развоја одабраног дијела насеља приказује се кроз: кратко текстуално образложење концепта; концептуалне дијаграме и шеме; колаже, мапе идеја и асоцијативне приказе; приказ кључних проблема и потенцијала; формулацију визије развоја; дефинисање развојних принципа и просторних приоритета.

Слика 50_Стратегија оживљавања простора, студентски рад за пројекат „Атлантис - Кулен Вакуф“, студент Борис Драгичевић, СП Архитектура, предмет Развој и социологија насеља, академска 2019/2020 година.

СТРАТЕГИЈА ОЖИВЉАВАЊА ПРОСТОРА_Нова форма заједничких вриједности

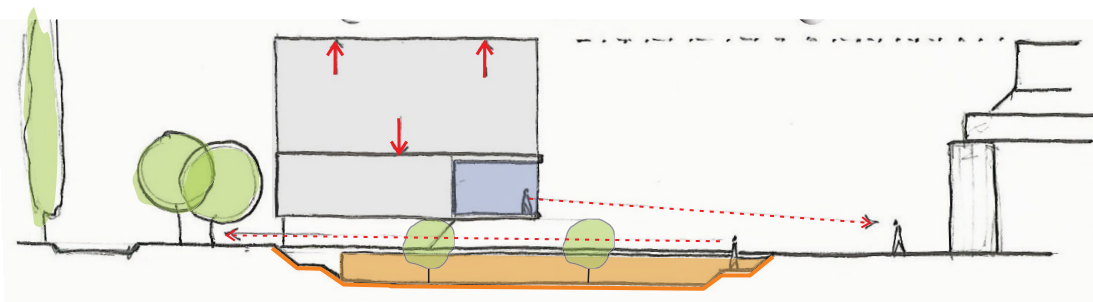
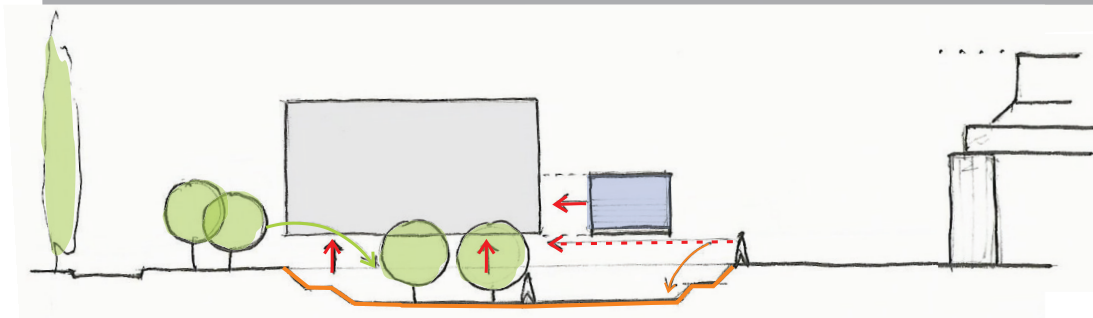
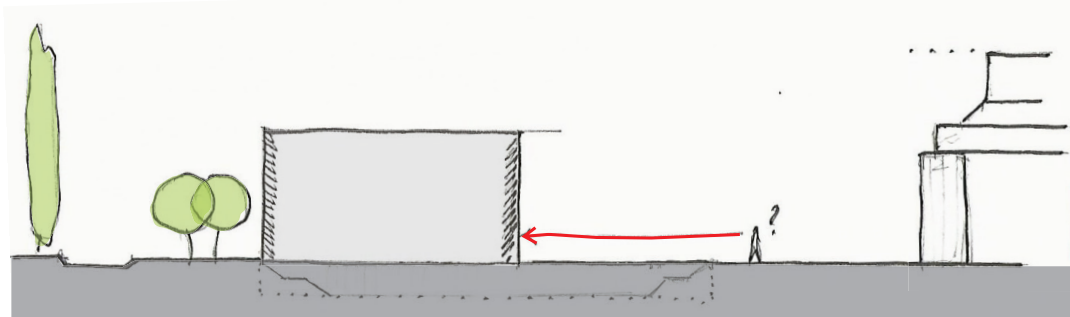
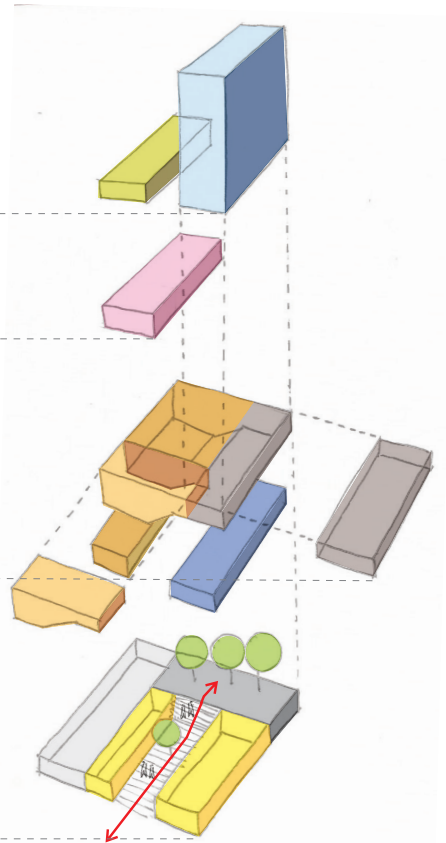
Programska šema

Kabinat gradonačelnika_P+3
Sektorski blok_P+2-P+8

Restoran za službenike_P+2

Šalter sala_P+0
Centralni hol_P+0-P+1
Sala vijećnice_P+1-P+2
Svečana sala_P+1

Parking garaža_Su
Tehnički blok_Su
Komerцијални sadržaji_Su

Слика 51_ Дијаграмски развој концепта:
 Архитектонско – урбанистички конкурс за израду
 идејног рјешења Градске вијећнице са уређењем
 централног градског трга у Зеници, Аутори: С.
 Чворо, М. Чворо, Н. Јеремић, Н. Медиф, С. Пеулић, 2018.

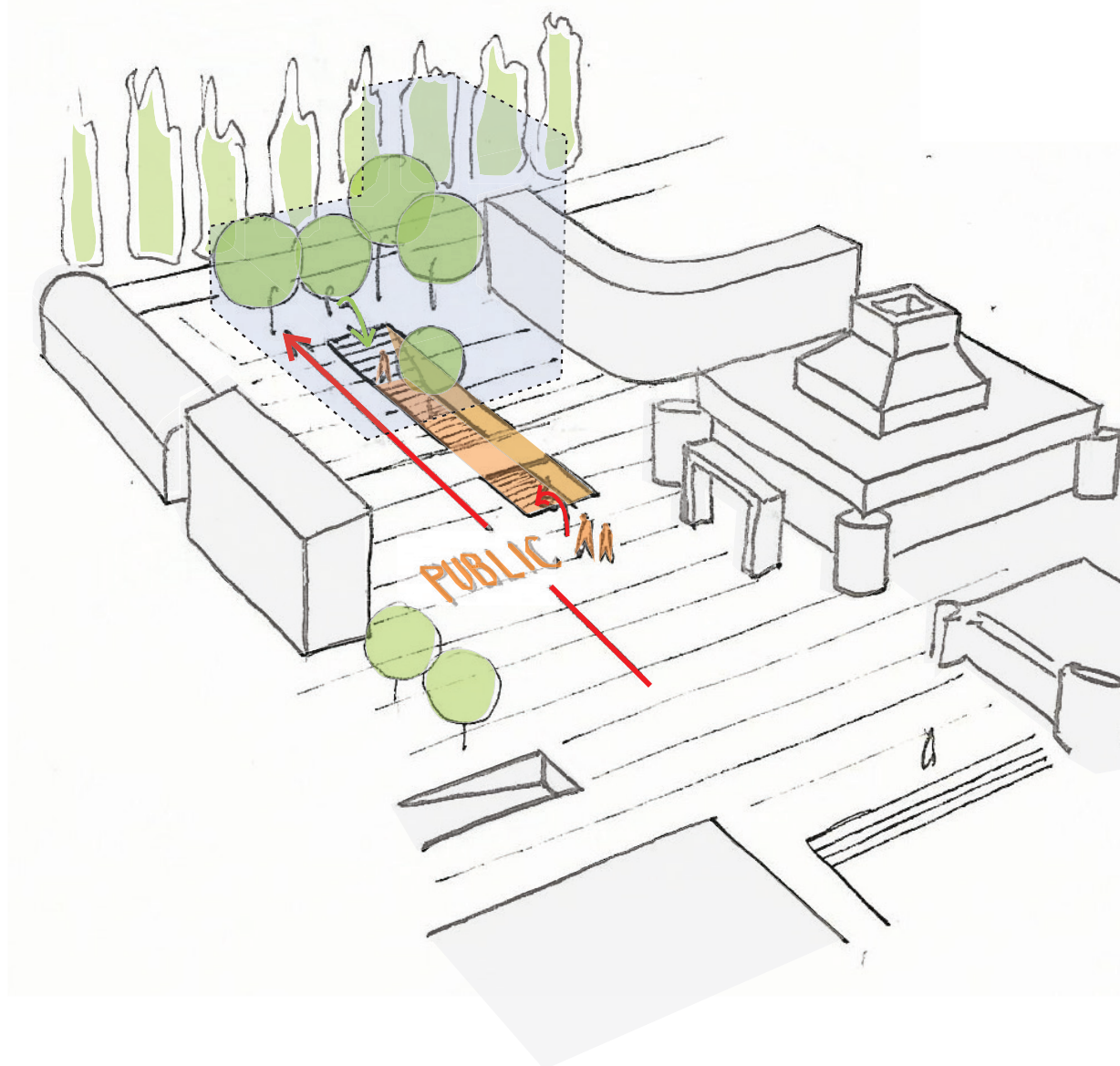
Дијаграмски развој концепта

001_Полазак од основног, компактног волумена. Прекид физичког и визуелног протока, окретање леђа зеленој структури. Парирање компактном архитектонском волумену Позоришта.

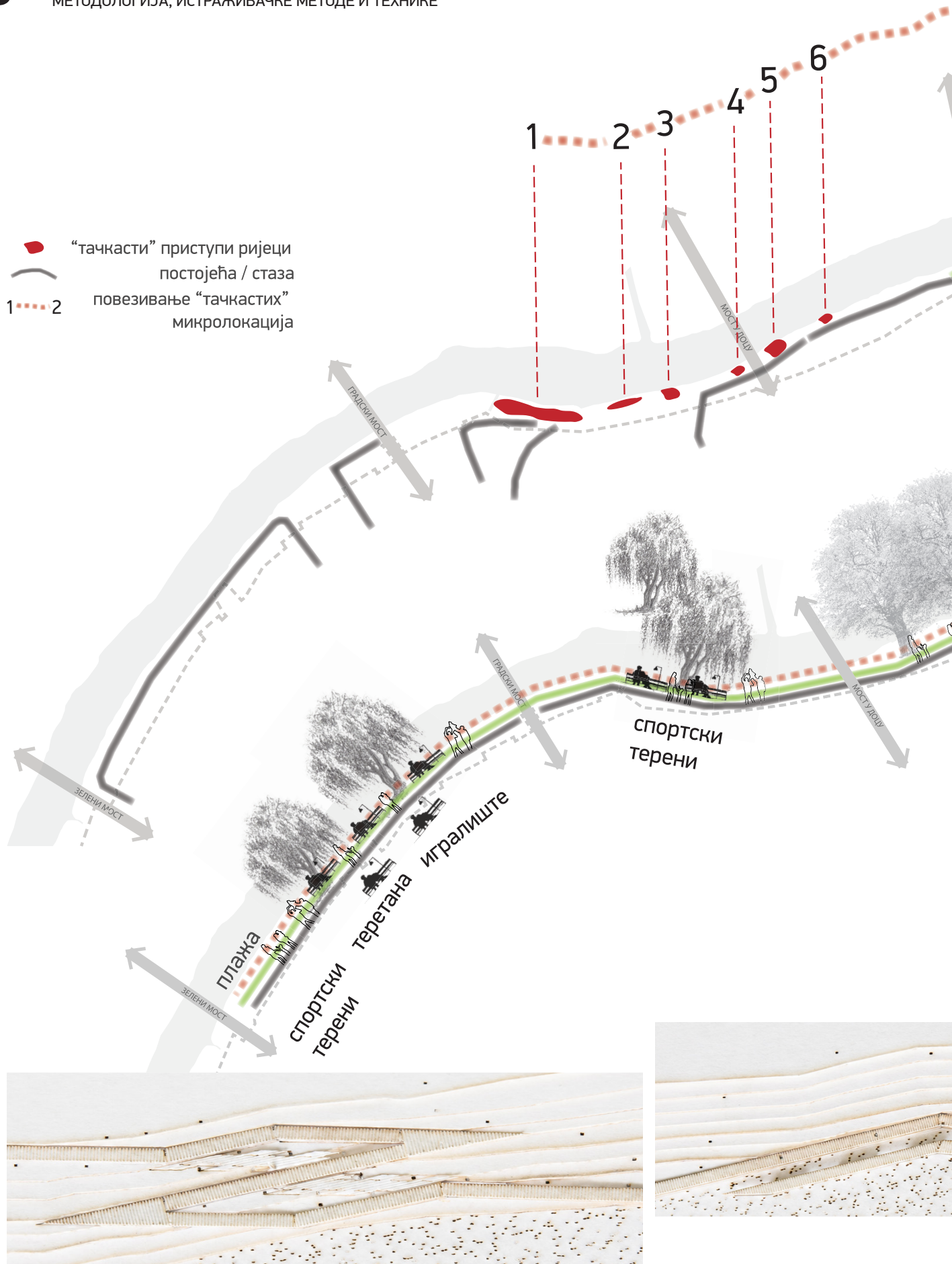
002_Ослобађање приземља ради визуелног и физичког протока, одвајање административне функције од трга (јавног простора). Мотив рупе у партеру због упуштања јавног простора на ниво сутерена који повезује трг са Школском улицом кроз «двориште» Вијећнице, те

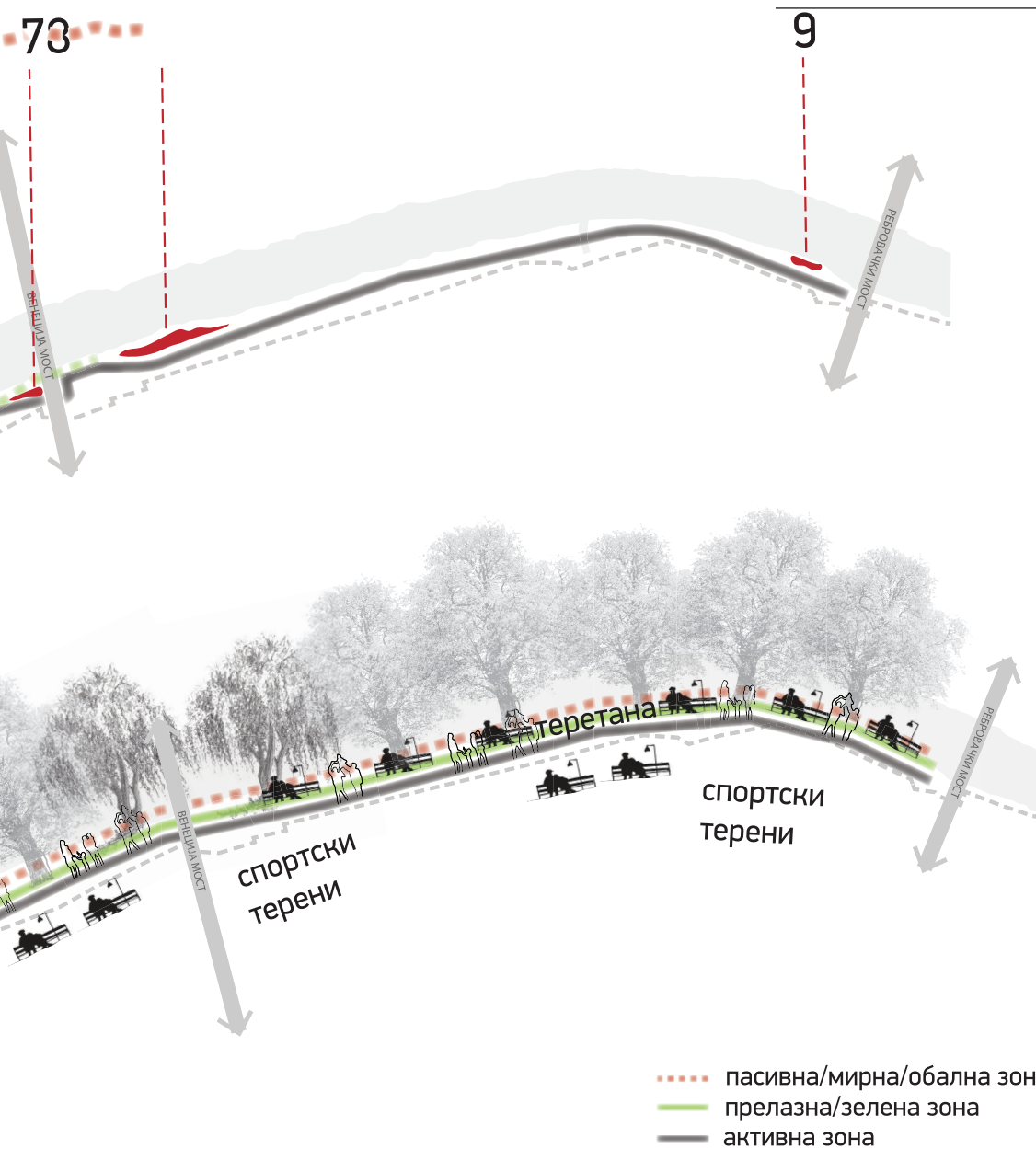
паркинг гаражу са јавним и интерним садржајима Вијећнице. Упуштање зеленила као тема преплитања амбијената парка и трга.

003_Формирање јавних садржаја који активирају партер и на нижем нивоу. Разуђеност волумена по вертикали - тежња ка разбијању компактности која се у простору супротставља масама Позоришта. Отварање јавних простора Вијећнице на фасади према тргу - интеракција куће са грађанима, кроз «монитор» који позива на учешће у активностима које се дешавају унутар Вијећнице.

Слика 52_Просторно-програмски концепт пројекта „Додирни Врбас“, студент Јелена Сувара, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019/2020 година.

Слика 53_Фотографија студентске макете за пројекат „Додирни Врбас“, студент Јелена Сувара, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019/2020 година.

3_ Урбанистички склоп - усвајање концепта и просторна артикулација, шта?

Трећа фаза рада представља прелазак са нивоа концептуалног промишљања на ниво конкретне урбанистичке артикулације простора. Након што су у претходној фази дефинисани проблеми, потенцијали, визија развоја и основни принципи трансформације, потребно је формулисати елементе урбанистичког склопа који ће омогућити њихову просторну реализацију. Основно питање ове фазе гласи: шта је потребно планирати, организовати и обликовати у простору како би се остварили постављени циљеви развоја?

У процесу развоја урбанистичког склопа посебна пажња посвећује се дефинисању односа између изграђених и неизграђених површина, организацији јавних простора, систему кретања, просторном распореду садржаја, мрежи зелених површина и начинима интеграције нових интервенција у постојећу урбану структуру. Урбанистички концепт треба да обезбиди функционалну ефикасност, просторну читљивост, морфолошку цјеловитост и дугорочну одрживост будућег развоја.

У складу са принципима урбане реконструкције, посебно се разматрају могућности активирања недовољно искоришћених простора, ревитализације постојећих структура, унапређења јавног простора, јачања просторног идентитета и успостављања квалитетнијих односа између природних и изграђених елемената урбаног окружења. Урбанистичко рјешење не посматра се као статичан план, већ као просторни оквир који омогућава постепен и флексибилан развој насеља у складу са будућим потребама корисника.

Методолошки, ова фаза обухвата примјену основних метода урбанистичког пројектовања, укључујући

анализу просторних образаца, функционално зонирање, морфолошку артикулацију, дефинисање мреже јавних простора и инфраструктурних система, као и технике урбане реконструкције усмјерене на трансформацију постојећих урбаних структура. Резултат процеса је приједлог урбанистичке просторно-програмске организације који представља основу за даљу разраду пројекта.

У оквиру ове фазе рада потребно је дефинисати: намјену и распоред појединих просторних цјелина; хијерархију јавних, полујавних и приватних простора; мрежу јавних садржаја и услуга; систем пјешачких, бициклистичких и колских комуникација; организацију зелених и рекреативних површина; однос нових и постојећих физичких структура; просторне и амбијенталне акценте који доприносе идентитету мјеста.

Резултат рада на задатку представља усвојени урбанистички концепт – просторни модел будућег развоја који на јасан и аргументован начин повезује анализу постојећег стања, постављену визију и конкретне просторне интервенције. Исходи учења ове фазе пројекта су:

- разумјевање и свијест о различитим начинима рјешавања појединих урбанистичких пројектантских задатака, кроз примјену искустава добрих пракси у реалном контексту;

- знање и способност урбанистичке пројектантске артикулације полифункционалне цјелине у складу са нормама квалитета морфолошке организације простора;

- вјештина методичног визуелног, вербалног и нумеричког приказивања урбанистичког рјешења.

Слика 54_Пројекат "cross -TRAIN", Пројекат активирања старог пута Бањалука-Челинац, Андреа Костић.

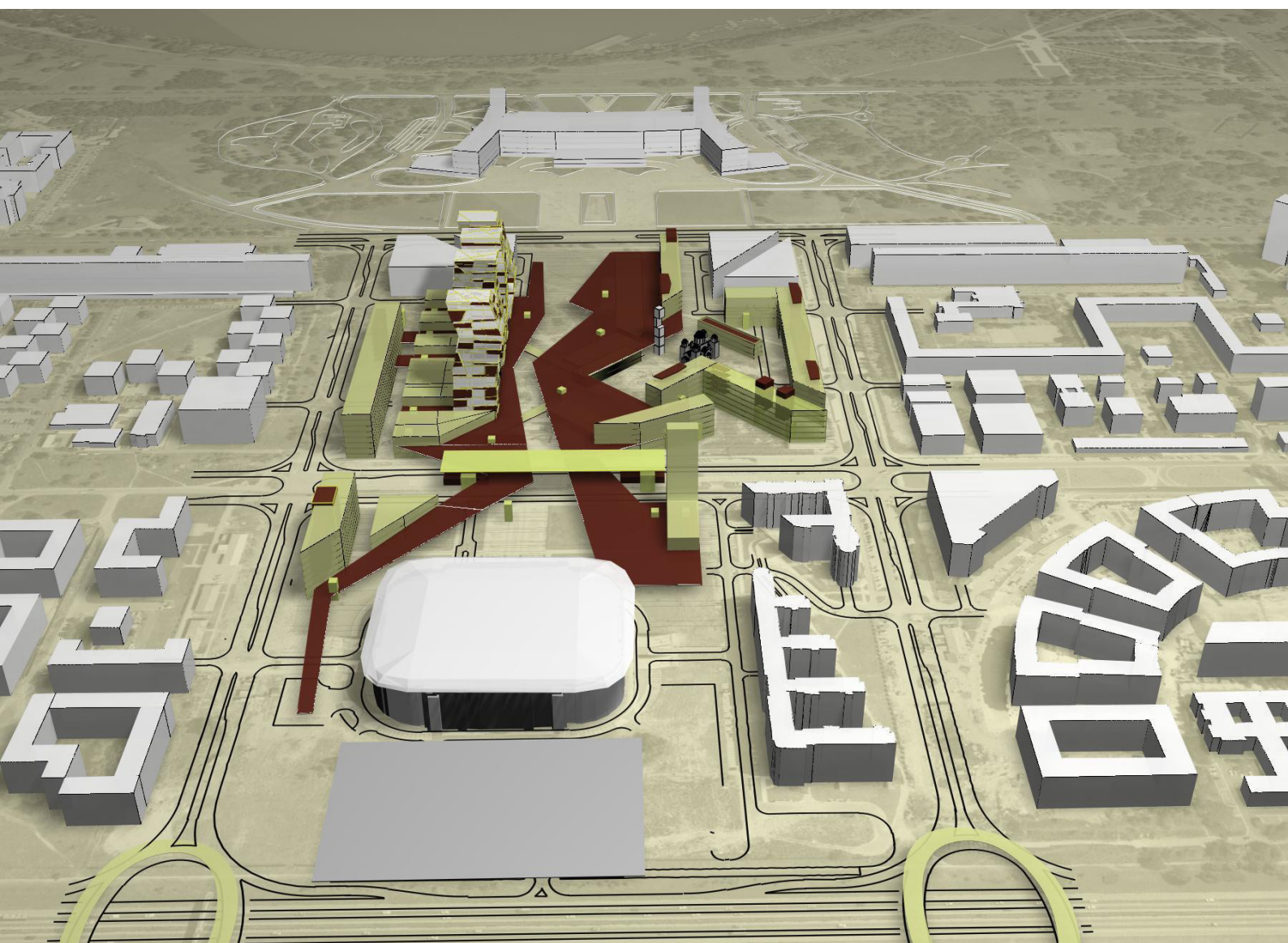
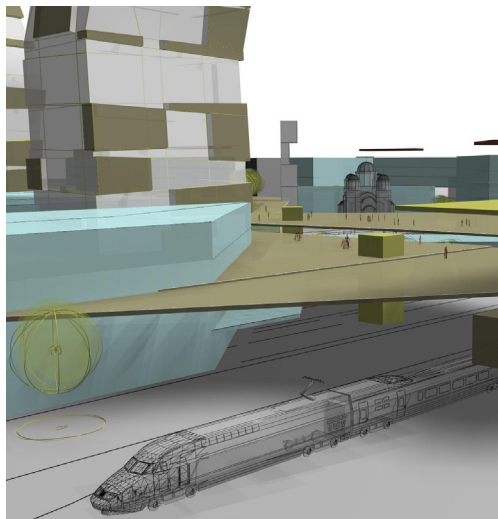
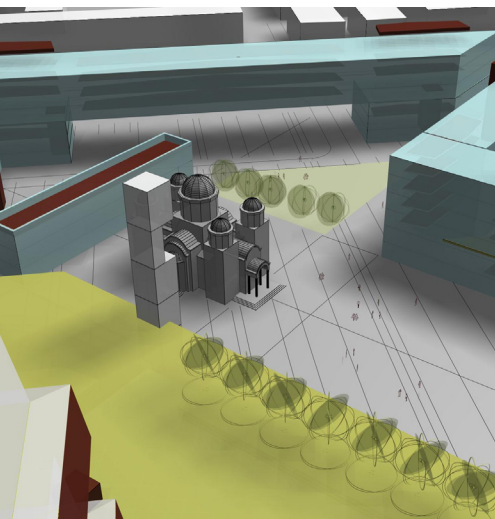

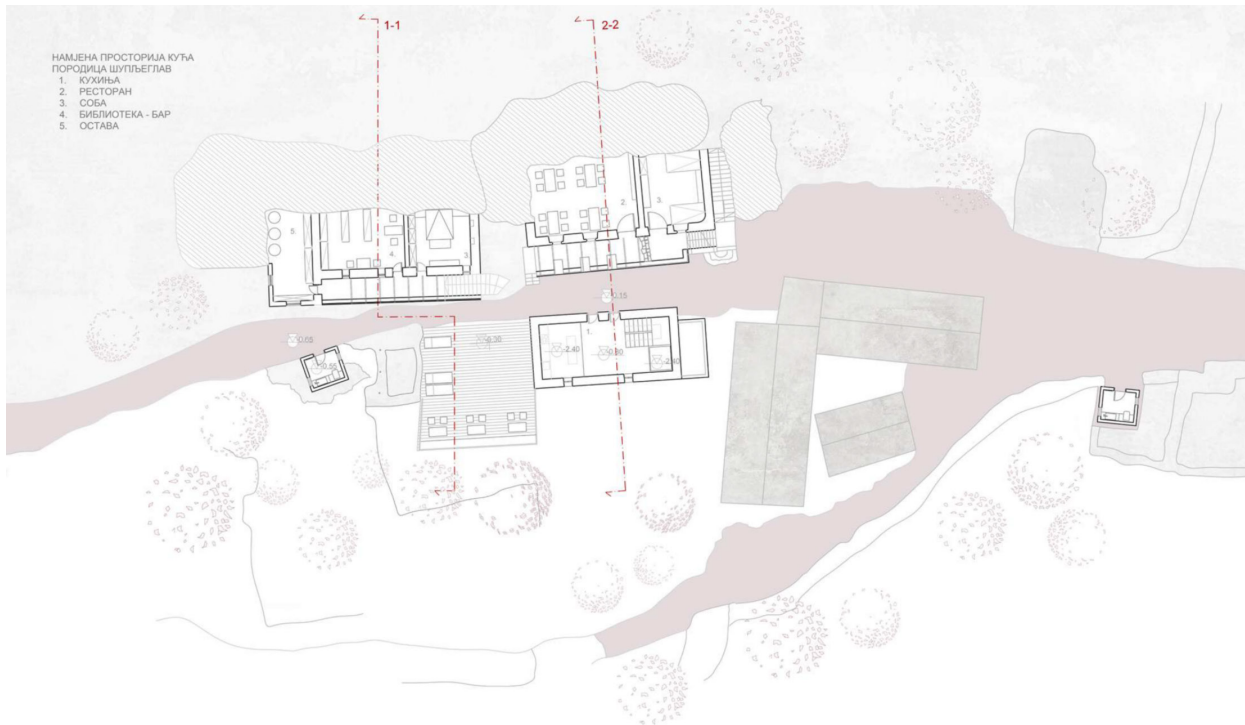

Слика 55_Урбанистичка артикулација простора: Анкетни програмски урбанистичко-архитектонски конкурс за блокове 25 и 26 у Новом Београду, Аутори: М. Чворо, С. Чворо, М. Ерцег, Д. Цвијановић, 2018.

Слика 56_ Завршни рад првог циклуса студија „Идејно архитектонско-урбанистичко рјешење обнове херцеговачког села Увјећа“ студент Милица Борић, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019 година.

Слика 57_ Завршни рад првог циклуса студија „Архитектонско-урбанистичка студија летње позорнице у приједору“ студент Милица Латинковић, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2016 година.

4_ Урбани дизајн карактеристичног амбијента и/или објекта унутар цјелине, урбанистичко архитектонско рјешење сегмента, како?

Ова фаза учења подразумева процес продубљивања рјешења у правцу промишљања практичне реализације и обухвата детаљну просторну разраду и концепт материјализације и опремања сегмента простора. Спровођење овог дијела процеса рада на предмету обухвата примјену основних метода и техника урбаног дизајна и претходно стечених знања и вјештина из урбанистичког и архитектонског пројектовања те материјализације простора.

Фаза обухвата продубљивање и конкретизацију урбанистичког рјешења кроз разраду одабраног карактеристичног амбијента, јавног простора, урбаног блока, улице, трга, приобаља, зеленог система или појединачног објекта од посебног значаја за функционисање цјелине. Посебна пажња посвећује се просторним доживљајима, квалитету боравка, обликовању јавног живота и стварању препознатљивог идентитета мјеста. У овој фази студенти истражују однос између простора, корисника и материјалног окружења, разматрајући како урбана форма, материјали, мобилијар, зеленило, освјетљење, партерно уређење и архитектонски елементи заједнички доприносе формирању квалитетног урбаног амбијента. Посебан значај има промишљање људске перспективе и искуства простора, односно начина на који корисници перципирају, користе и доживљавају окружење.

Посебно је важно да предложено рјешење покаже способност реалне примјене концепта одрживе реконструкције. Због тога се поред просторних и естетских аспеката разматрају и економска оправданост, фазност реализације, могућности коришћења локалних материјала, дугорочна одрживост, приступачност и отпорност простора на будуће промјене.

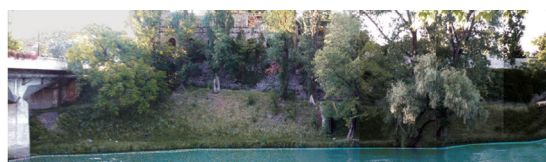
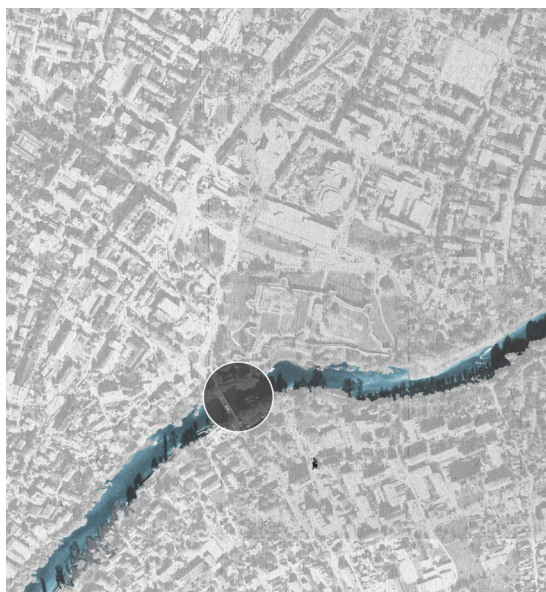
У оквиру ове фазе потребно је дефинисати: просторну композицију и обликовање одабраног сегмента; карактер и идентитет амбијента; архитектонске елементе и карактеристичне објекте унутар цјелине; обликовање јавних и полујавних простора; организацију партерног уређења; концепт озелењавања и пејзажног обликовања; систем урбаног мобилијара и опреме.

Резултат ове фазе представља синтезу цијелог процеса рада – конкретно урбанистичко-архитектонско рјешење које на увјерљив начин демонстрира како се анализа, концепт и урбанистички склоп могу превести у простор високог функционалног, амбијенталног и културног квалитета. Резултати ове фазе рада приказују се кроз:

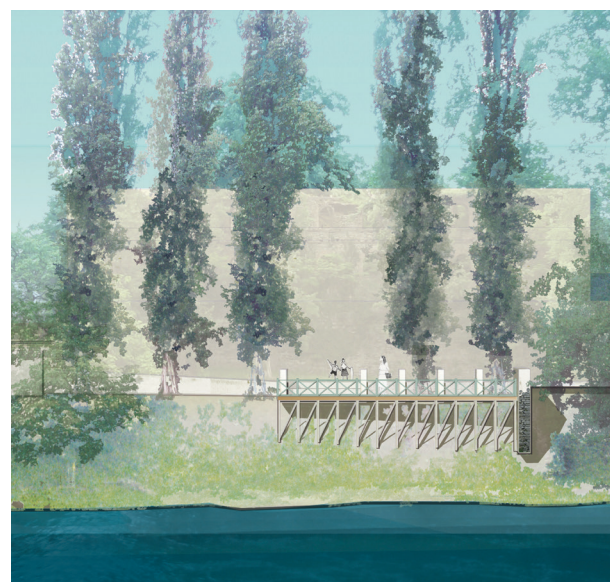
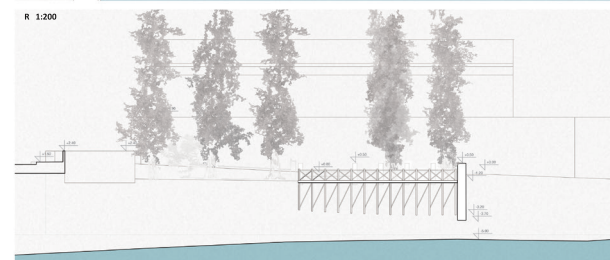
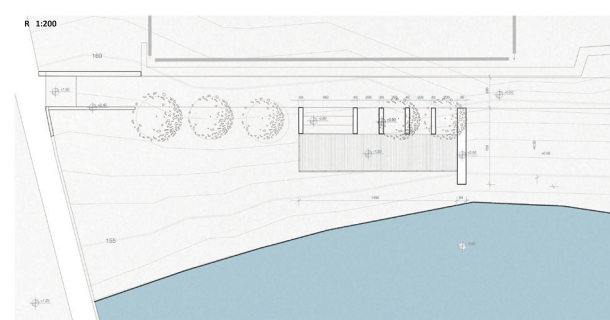
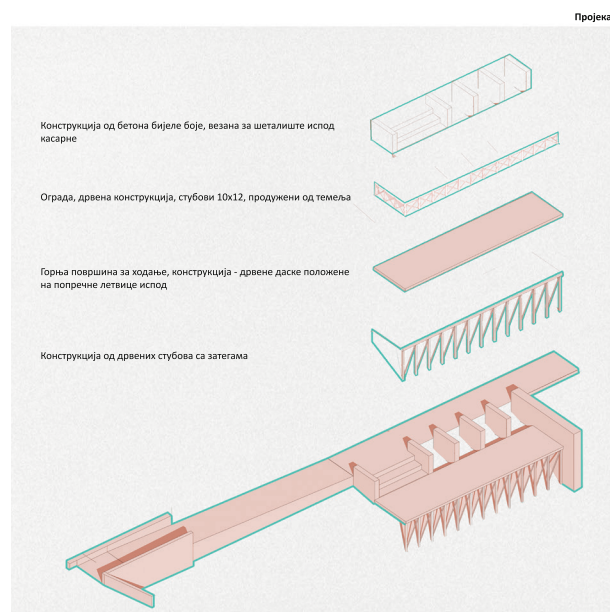
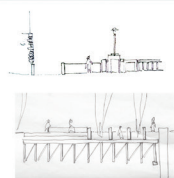
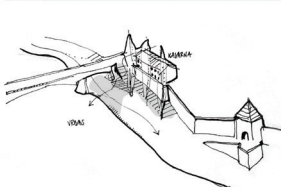
- ситуациони приказ одабраног сегмента у одговарајућој размјери;
- основе, пресјеке и изгледе карактеристичних објекта или простора;
- просторне шеме и дијаграме функционисања;
- приказ материјализације и урбаног мобилијара;
- перспективне приказе, визуализације и амбијенталне сцене, 3D прикази;
- детаље урбаног дизајна и партерног уређења;
- текстуално образложење пројектантског приступа.

Слика 58_Просторно-програмски концепт пројекта „Додирни Врбас“, студент Славен Цвијановић, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019/2020 година.

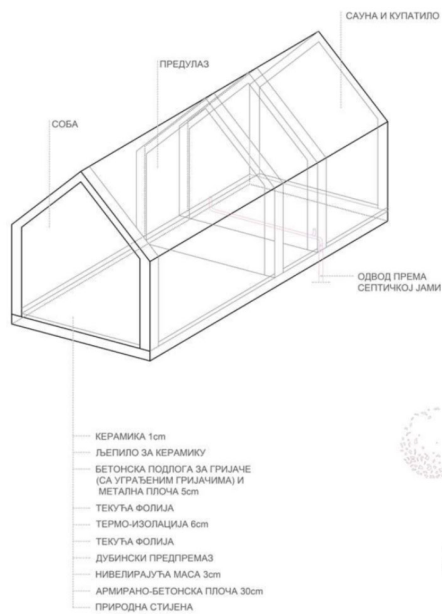

Концепт

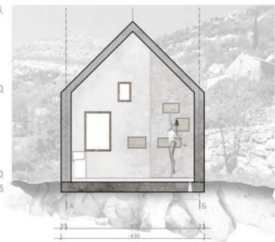
ИЛУСТРАТИВНИ ПРИКАЗ ОБЈЕКТА

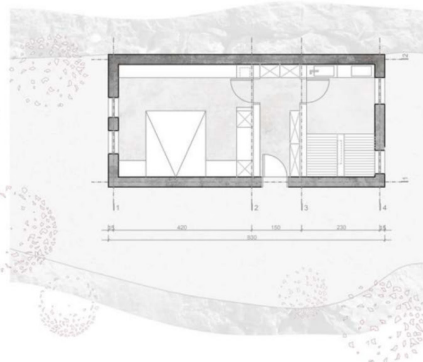
ПОДУЖНИ ПРЕСЈЕК 1-1

ПОПРЕЧНИ ПРЕСЈЕК 2-2

ОСНОВА

ИЗГЛЕД 1

Слика 59_ Завршни рад првог циклуса студија „Идејно архитектонско-урбанистичко рјешење обнове херцеговачког села Увјећа“ студент Милица Борић, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019 година.

Слика 60_Пројекат активирања старог пута Бањалука-Челинац, Миодраг Иличић и Вукашин Дериођић.

ПЛАТФОРМЕ

ПЛАТФОРМЕ

РАСКРСНИЦЕ

ПЛАКАТ ЗА ИСПИТ И ЗАВРШНУ ИЗЛОЖБУ СТУДЕНТСКИХ РАДОВА

НИВО	РАЗМЈЕРА	ПРИЛОЗИ
Аналитичка фаза истраживања	1:5000, 1:2500 оквирна размјера, прилагодити читкости информације која се приказује	- анализе по различитим темама /морфолошка, функционална, просторна, комуникациона.../ - картографски прикази - текстуални изводи, опсервације и закључци - синтеза проблема и потенцијала
Интерпретација и дефинисање концепта	1 :1000, 1:500 оквирна размјера, прилагодити читкости информације која се приказује	- квалитативна трансформација посматраног простора - дефинисање функционалних зона унутар цјелине - концептуални дијаграми, скице, текстуално образложење - шематски приказ начина коришћења простора, принципа повезивања са непосредним - концепт кретања и саобраћаја
Урбанистичко рјешење (идејни пројекат)	1:500, 1:200 оквирна размјера, прилагодити читкости информације која се приказује	- саобраћајне и комуникационе површине - основе приземља са дефинисаним улазима, језгра вертикалне комуникације, спратност - рјешење обраде партера са нивелационим елементима (висинске коте, рампе, насипи, степеништа), зеленило - начин коришћења простора - пресеци и изгледи, одабрати минимум 2 карактеристична пресек/изгледа, однос објекта према терену, висинска регулација - 3Д приказ по избору студента
Пројекат карактеристичног амбијента и/или објекта унутар цјелине, урбанистичко-архитектонско рјешење сегмента	1:200, 1:100 оквирна размјера, прилагодити читкости информације која се приказује	- детаљан приказа одабраног објекта унутар цјелине - приказ материјализације партера (боје, текстуре), ниско и високо зеленило, водене површине .. - 3Д прикази, макете, фотографије макета, виртуелни модел из више углова сагледавања, композиционе скице - аксонометријски прикази, амбијенталне монтаже са приказом атмосфере у различитим временским условима

4

ЛИТЕРАТУРА

НАПОМЕНЕ

- i Никезић, З., Урбана средина и урбанизација, скрипта, Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду, 1996. стр. 17.
- ii Ђокић, В., Урбана морфологија: град и градски трг, Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду, 2004., стр. 2.
- iii Појам морфологија везује се за кованицу грчких ријечи *morphe* / облик / и *logy* / наука /, па би се могао дефинисати као наука о постанку и развоју облика.
- iv Ђокић, В., Урбана морфологија: град и градски трг, Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду, 2004., стр. 4.
- v Southworth, M., *City Sense and City Design – Writings and Project of Kevin Lynch*, London: The Mit Press, Cambridge MA, 1990.
- vi *ibid*, стр. 220.
- vii Olaj, A., Gabrijelčič, P., Fikfak, A., *Urbani obvodni javni prostor – reka kot razvojni generator*, Ljubljana: Geodetski vestnik 56-1, 2012., стр.152.
- viii *Genius loci* или феномен мјеста је скуп свих природних / географских, топографских, климатских / и створених услова / елементи физичке структуре, путања / који утичу на формирање конкретног амбијента израженог идентитета., Norberg – Schulz, Ch., *Становање, станиште, урбани простор, кућа*, Београд: Грађевинска књига, 1990., стр.67.]
- ix Lynch, K., *Слика једног града*, Београд: Грађевинска књига, 1994.
Термин „урбано ткиво“ може се користити за описивање свих елемената урбаног оквира који чине хомогену цјелину. Урбано ткиво је физички израз урбаног облика. Састоји се од свих физичких елемената који доприносе овом облику – локације, мреже путева, подјеле земљишта, односа између изграђених и неизграђених простора, величине, облика и стила зграда – и односа који повезују ове елементе.
- x П. Мерлин, Ф. Шоеј (уредници), *Речник урбаног планирања и развоја*, Париз, Универзитетска штампа Француске, 1988.]

ЛИТЕРАТУРА

1. Thomas, R., Fordham, M., *Sustainable Urban Design : An Environmental Approach*, London, NY: Spon Press, 2005.
2. Nan, E., *Integral Urbanism*, London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2006.
3. Reeds, J., *Smart Growth - From sprawl to sustainability*, UK: Green Books, 2011.
4. Fainstein, S., *The Just City*, New York: Cornell University Press, 2010.
5. Gehl, J. et al., *Places for People*, Melbourne, 2004.
6. Hugh, Barton, *Shaping Neighbourhoods*, London, New York: Spon Press, 2004.
7. Приручник за урбани дизајн (*Urban Design Compendium*), Београд: Orion Art and Prograf, 2008.
8. Hamilton, M., *Integral City, Evolutionary Inteligences for the Human Hive*, Canada: New Society Publishers, 2008.
9. UN-HABITAT, *Planning Sustainable Cities, UN-HABITAT Practices and Perspectives*, Nairobi, Kenya, 2010.
10. UN-HABITAT, *City Development Strategies: A synthesis and lessons learned*, Nairobi, Kenya: UMP, 2002.
11. Бајић Брковић, М., *Креативне стратегије за одрживи развој градова у Србији*, Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду, 2010.
12. Ђукановић, З., Живковић, Ј., *Јавна уметност и креирање места: студија случаја – Београд*, Београд: Градска општина Стари Град: Архитектонски факултет, 2008.
13. Лаловић, К., Радосављевић, У., *Савремени приступи урбаном дизајну за одрживи туризам Србије*, Београд: Архитектонски факултет, 2013.
14. Лазаревић Бајец, Н., Маруна, М., *Стратешки урбани дизајн и културна разноликост*, Београд: Архитектонски факултет, 2009.
15. Rossi, A., *Архитектура града*, Београд: Грађевинска књига, 2008.
16. Lynch, K., *Слика једног града*, Београд: Грађевинска књига, 1994.
17. Џејкобс, Џ., *Градови и богатство нација: принципи економског живота*, Нови Сад: Mediterran Publishing, 2010.
18. Hall, P., *Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century*, Oxford: Blackwell Publishers, 1988.
19. Choay, F., *L'urbanisme: Utopies et réalités. Une anthologie*, Paris: Éditions du Seuil, 1965.
20. Healey, P., *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*, Vancouver: UBC Press, 1997.
21. Krier, R., *Градски простор: у теорији и пракси (на примерима градског језгра Штутгарта)* Београд: Грађевинска књига, 2007.
22. Васиљевић Томић, Д., *Феномен боје у дефинисању идентитета јавног градског простора*, докторска дисертација, Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду, 2007.
23. Роси, А., *Архитектура града*, Београд: Грађевинска књига, 1996.
24. Чворо, М., *Приобаље и град, Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Архитектонско-грађевинско-геодетски факултет*, 2020.
25. Bateman, M., Pablo, J., Ortiz, G., *A Post-Washington Consensus Approach to Local Economic Development in Latin America: An Example from Medellin, Colombia*, London: Overseas Development Institute, 2011.

СПИСАК ИЛУСТРАЦИЈА СА ИЗВОРИМА

Слика 01_Урбана структура Венеције - град острво. Преузето са: <https://science.nasa.gov/earth/earth-observatory/grand-canal-venice-4582/>

Слика 02_Палманова ренесансни идеални град, Италија. Извор: Košir Fedja: Zamisel mesta", Slovenska matica v Ljubljani, 1993, Ljubljana, стр. 176.; Преузето са: Pinterest, <https://www.pinterest.com/pin/6122149485691894/>

Слика 03_Трг друштвеног центра, Piazza della Signoria, Firenze, Italia. Извор: Fanelli G., The piazzas of Florence, Leggere la citta series, Agenzia per il Turismo Firenze, 1998, Firenze, стр. 9.

Слика 04_Пиран, трг као позорница, положај цркве на узвишењу одређује идентитет града. Извор: ауторска фотографија

Слика 05_Шематски дијаграм „Вртни град“ Ебенецер Хауард (Ebenezer Howard). Радовић, Р., Форма града – Основе, теорија и пракса, Нови Сад: Орион Арт Београд, 2003.

Слика 06_Ле Корбизије (Le Corbusier) модел идеалног града за 3 милиона становника, познат као Озарени град (1922). Holston J., The Modernist City: An Anthropological Critique of Brasília, Chicago: University of Chicago Press, 1989.

Слика 07_Морфогенеза, главна градска раскрсница у Приједору на којој је временом формиран градски трг: према геодетском плану из 1888. године ; непосредно након другог свјетског рата и данас. Извор: Чворо М., Могућности трансформације градских тргова у градовима западног дијела Републике Српске, Магистарска теза, 2008.

Слика 08_Аксијални облик урбане матрице: план Вашингтона који је израдио Пјер Чарлс Ленфант (Pierre Charles) 1791. године. Радовић, Р., Форма града – Основе, теорија и пракса, Нови Сад: Орион Арт Београд, 2003.

Слика 09_Карлсруе - радијална форма града, урбанистичка композиција развијена око дворца као примарног просторног и симболичког центра. Из средишта композиције се радијално шире 32 улице, формирајући препознатљиву структуру. Радовић, Р., Форма града – Основе, теорија и пракса, Нови Сад: Орион Арт Београд, 2003.

Слика 10_Компактни тип урбане основе, средњевјековни француски град Марсељ. Извор: Atkinson S., Grandi mappe di citta, Gribaudo 2016.;

Слика 11_Ортогонална градска матрица карактеристична је за америчке градове, примјер средиште града Њујорка. Извор: Atkinson S., Grandi mappe di citta, Gribaudo 2016.;

Слика 12_Линеарна планска основа, град Бразилија. Преузето са: https://urbanitarian.com/masterplans_post?id=391#map (приступљено: 11.06.2026.)

Слика 13_Беч представља један од најпознатијих европских примјера прстенасте форме града. Најзначајнији елемент ове структуре је Ringstraße, монументални булевар изграђен у другој половини XIX вијека на мјесту некадашњих градских бедема. Преузето са: Pinterest, <https://www.pinterest.com/pin/690317449133814915/> (приступљено 25.5.2026.)

Слика 14_Ирански град Хамадад, веома ријетки примјери кружне форме града. Преузето са: <https://www.facebook.com/groups/archeologyandcivilizations/posts/26301817659485076/> (приступљено 25.05.2026.)

Слика 15_Енкарнасао, стамбена четврт у Лисабону изграђена након другог рата. Извор: Salgado, M., Lourenco, N., Portas, N., Tostoes, A., De Matos, J.S., Atlas Urbanistico de Lisboa, Argumentum, 2006.

Слика 16_Ла Дефанс (La Defense) у западном дијелу Париза највећи је намјенски изграђени пословни центар у Европи, сједиште је преко 40 највећих компанија на свијету. Преузето са: <https://paris-life.info/lya-defans/1267-kvartal-defans-paris/>

Слика 17_Бања Лука, јавни градски простор и мјесто социјалне интеракције у средишту града: Парк Петар Кочић. Преузето са: <https://www.inyourpocket.com/bosnia-herzegovina/banja-luka/venues/park-petar-kocic>

Слика 18_Копенхаген је добар пример града где су планери још 1947. године схватили да ће се раст десити на пространим прстима транспортног коридора (првобитно пет линија путничких возова са укупно 170 км пруге), али тамо где се ове линије спајају на длану, долази до

концентрисаног мрежног ефекта. Скица из првог Фингер плана који је креирала Регионална канцеларија за планирање 1947. године. Преузето са: <https://brendon-harre.medium.com/great-cities-have-great-networks-26884aab25d7>

Слика 19_Хамбург, реконструкција приобалне зоне града и луке. Примјер стратегије урбаног развоја који подстиче разноврсност корисника и функција. Преузето са: https://www.researchgate.net/publication/279500940_Port_Cities_and_Urban_Waterfront_Transformations_and_Opportunities

Слика 20_Идентитет Требиња снажно је одређен ријеком Требишњицом и њеним приобаљем. Извор: ауторска фотографија

Слика 21_Трансформација града панорама ЕХРО-а, Лисабон. Извор: Salgado, M., Lourenco, N., Portas, N., Tos-toes, A., De Matos, J.S., Atlas Urbanistico de Lisboa, Argumentum, 2006.

Слика 22_Варшава, свјетски познат примјер реконструкције као обнове изгубљеног идентитета – „Старо место“ након другог великог рата.

Преузето са: <https://rarehistoricalphotos.com/warsaw-in-ru-ins-photos/> (приступљено 01.06.2026.)

Слика 23_Варшава данас. Извор: фотографија аутора

Слика 24-27_Neues Museum Museumsinsel, Berlin, Germany, David Chipperfield (1997–2009). Преузето са: <https://davidchipperfield.com/projects/neues-museum>

Слика 28-32_Валенсија, шпански град који је одлучио да преусмери ток своје реке Турије, користећи старо ријечно корито да би се створио велики, линеарни медитерански парк. Баште Турије су нова „зелена ријека“ која се до данас развија од првих интервенција 1987. године. Преузето са: <https://urban-networks.blogspot.com/2016/06/el-rio-que-se-convirtio-en-parque-los.html>

Слика 33_Приказ макете пројекта „Београд на води“ Преузето са: https://www.sol-production.com/client/kuca_stil/arhitektura/predstavljamo-kako-ce-izgledati-beograd-na-vodi (приступљено 15.04.2020.)

Слика 34_Београд на води данас. Преузето са: <https://n1info.rs/vesti/mreza-aktivista-beograd-ostaje-pokrenula-peticiju-protiv-sirenja-beograda-na-vodi/>

Слика 35-41_Пејзажни парк Емшер (Emscher Landscape Park) представља примјер успјешне постиндустријске трансформације. Преузето са: <https://landezine.com/zollverein-park-by-planergruppe-gmbh/>

Слика 42-44_Примјер урбане регенерације у Medellín, Колумбија. Bustler. Преузето са: <https://archinect.com/news/bustler/6018/riba-announces-2017-president-s-awards-for-research-shortlist> (приступљено:27.05.2026.)

Слика 45_Фото есеј: 15 километара бициклом, Пројекат активирања старог пута Бања Лука – Челинац, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2020/2021 година. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, аутор фотографија др Игор Кувач

Слика 46_Визуелни идентитет, силуета приобаља Требиња. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, АГГФ, УБЛ

Слика 47_Визуелни идентитет, силуета херцеговачког села Увјећа. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, АГГФ, УБЛ

Слика 48_Пројекат активирања старог пута Бањалука-Челинац, Костић и Матић. Извор: Архива предмета Развој и социологија насеља, АГГФ, УБЛ

Слика 49_Завршни рад другог циклуса студија „Урбана реконструкција и ревитализација индустријског комплекса фабрике дувана у Бања Луци“ студент Тимотија Милена, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2014 година. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, АГГФ, УБЛ

Слика 50_Стратегија оживљавања простора, студентски рад за пројекат „Атлантис - Кулен Вакуф“, студент Борис Драгичевић, СП Архитектура, предмет Развој и социологија насеља, академска 2019/2020 година. Извор: Архива предмета Развој и социологија насеља, АГГФ, УБЛ

Слика 51_Дијаграмски развој концепта: Архитектонско – урбанистички конкурс за израду идејног рјешења Градске вијећнице са уређењем централног градског трга у Зеници, Аутори: С. Чворо, М. Чворо, Н. Јеремић, Н. Медић, С. Пеулић, 2018. Извор: архив аутора

Слика 52_Просторно-програмски концепт пројекта „Додирни Врбас“, студент Јелена Сувара, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019/2020 година. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, АГГФ, УБЛ

Слика 53_Фотографија студентске макете за пројекат „Додирни Врбас“, студент Јелена Сувара, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019/2020 година. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, аутор фотографија Александар Марић

Слика 54_Пројекат “cross -TRAIN”, Пројекат активирања старог пута Бањалука-Челинац, Костић. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, АГГФ, УБЛ

Слика 55_Урбанистичка артикулација простора: Анкетни програмски урбанистичко-архитектонски конкурс за блокове 25 и 26 у Новом Београду, Аутори: М. Чворо, С. Чворо, М. Ерцег, Д. Цвијановић, 2018. Извор: архив аутора

Слика 56_ Завршни рад првог циклуса студија „Идејно архитектонско-урбанистичко рјешење обнове херцеговачког села Увјећа“ студент Милица Борић, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019 година. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, АГГФ, УБЛ

Слика 57_Завршни рад првог циклуса студија „Архитектонско-урбанистичка студија љетње позорнице у приједору“ студент Милица Латиновић, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2016 година. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, АГГФ, УБЛ

Слика 58_Просторно-програмски концепт пројекта „Додирни Врбас“, студент Славен Цвијановић, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019/2020 година. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, АГГФ, УБЛ

Слика 59_Завршни рад првог циклуса студија „Идејно архитектонско-урбанистичко рјешење обнове херцеговачког села Увјећа“ студент Милица Борић, СП Архитектура, предмет Урбана структура и реконструкција, академска 2019 година. Извор: Архива предмета Урбана структура и реконструкција, АГГФ, УБЛ

Слика 60_Пројекат активирања старог пута Бањалука-Челинац, Иличић и Дероњић Извор: Архива предмета Развој и социологија насеља, АГГФ, УБЛ

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

711.4(075.8)(076)

ЧВОРО, Малина, 1972-

Практикум за вјежбе из предмета урбана структура и
реконструкција : од читања простора до пројектантске
интервенције / Малина Чворо. - Бања Лука : Универзитет у
Бањој Луци : Архитектонско-грађевинско-геодетски факултет
Универзитета у Бањој Луци, 2026 (Бања Лука : Вилукс). - 97
стр. : илустр. ; 30 см

Тираж 100. - Библиографија: стр. 93.

ISBN 978-99997-45-38-3

COBISS.RS-ID 144583937